

Litteraturkrönika 2016

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund och Karl G. Johansson

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * nordiskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E. eller K.G.J.

*

Ann-Catrine Edlund, T.G. Ashplant, Anna Kuismin (eds), Reading and Writing from Below. Exploring the Margins of Modernity, 302 s., Umeå 2016 (Umeå University and Royal Skyttean Society). (Northern Studies Monographs 4 / Vardagligt skriftbruk 4.) ISBN 978-91-88466-88-4. Denna samlingsvolym är resultatet av en konferens med samma namn som boken, som hölls i Helsingfors 2014. Modernitet som finns i underrubriken förstås här som perioden efter 1600, och de 16 artiklarna handlar om folkligt skrivande; alla är skrivna på engelska. Boken är indelad i fyra delar. Den första delen heter *Writing Competence – Difficulties, Prejudices and Motives* och innefattar tre artiklar som alla behandlar folkligt skrivande i Finland under 1800-talet. Anna Kuismin studerar bondepoeter och deras förhållande till sitt skrivande, medan Ilkka Mäkinen behandlar fördomar mot att människor från alla samhällsklasser börjar använda skriftspråket. Laura Stark försöker blottlägga attityder till folkligt skrivande, så som det tar sig uttryck bland några (mestadels manliga) landsbygdsskribenter i Finland under senare delen av 1800-talet. Den andra delen av boken kallas *Genres and Literacy Practices* och omfattar sex artiklar om folkligt skrivande från ett flertal olika länder. T.G. Ashplant behandlar genre och diskurs i en levnadsberättelse (The Dillen) av en brittisk arbetarklassskribent, medan Ann Catrine Edlund identifierar visböcker och dagböcker som de två vanligaste praktikerna i svenskt 1800-tal, och hennes artikel handlar om dessa, och särskilt hur de används av vanligt folk för att konstruera ett modernt jag. Övriga artiklar i

denna del tar sig an skrivandet bland finska immigranter i Australien, en kalvinsk präst i Transsylvanien och bönder i Slovenien. Dessutom skriver Karin Strand om ett intressant rättsfall i Uppland år 1800, där två kvinnor lyckats gifta sig med varandra, och de skillingtryck som denna händelse gav upphov till. Den tredje delen heter *Orality and Literacy*, och innehåller tre artiklar, där Marija Dalbello gräver i de rika arkiven från Ellis Island om literacy bland immigranterna. Marijke van der Wal & Gijsbert Rutten studerar oralitet och literacy i privata brev från holländskt 1600- och 1700-tal. Jill Puttaert behandlar språkblandning mellan standardspråk och flamländsk dialekt i brev skrivna av belgiska fattighjon. Den fjärde och sista delen kallas *Literacy and Agency* och innehåller fyra artiklar. Ann O'Bryan ger en inblick i ett (ganska unikt) afro-amerikanskt samhälle i Indiana på 1800-talet, där ledarna organiserade ett bibliotek. Ana Rita Leitão studerar rättshandlingar från ett tidigmodernt Portugal och dess kolonier, medan Aile Möldre beskriver en autodidaktisk estnisk författare/utgivare/bokhandlare. Den sista artikeln behandlar literacy inom *Chartism*, den första arbetarrörelsen i Storbritannien, genom att analysera en kvinnlig arbetares dikter i rörelsens tidning, *Northern Star*. Det som slår läsaren är framför allt den stora bredden och spridningen i geografin, materialet och infallsvinklarna. L.-O.D.

*

Annegret Heitmann & Katarina Yngborn (hrsg.), "Rider ud saa vide". Balladenspuren in der skandinavischen Kultur, 320 s., Freiburg 2016 (Rombach). ISBN 978-3-7930-9833-1. Traditionellt har forskningen omkring ballader fokuserat på frågor om diktformens väg till Skandinavien och spridningen av olika motiv. I de nordiska länderna har man under andra hälften av 1900-talet lagt mycket arbete på etableringen av nationella utgåvor som den avslutade *Sveriges medeltida ballader* (1983–2001). Det har också funnits en livaktig forskning i samband med utgivningsprojekten som exempelvis i den danska serien av antologier *Svøbt i mår: Dansk folkevisekultur 1500–1700* (1999–2002). Det har främst varit nordiska forskare som ägnat sig åt området och intresset utanför de nordiska arkiv- och universitetsmiljöerna har inte alltid varit omfattande. Det är därför viktigt att uppmärksamma den nyligen utgivna antologin *"Rider ud saa vide". Balladenspuren in der skandinavischen Kultur* (2016) med bidrag av tyska och skandinaviska forskare och med samtliga bidrag på tyska. Boken är redigerad av Annegret Heitmann som är professor i nordisk filologi vid LMU i München och Katarina Yngborn som

arbetar som forskare i nordisk filologi vid samma universitet. I en tid när internationell publicering primärt innebär att man skriver på dagens *Lingua franca* engelska är det särskilt intressant att här få en bild av en levande forskningstradition inom nordisk filologi och litteraturforskning i Tyskland, en tradition som har långa rötter och som länge var den viktigaste för nordiska filologer att vara i kontakt med. Om den engelska dominansen är stark i dag är det nämligen fortfarande livskraftiga forskningsmiljöer inte endast i Tyskland, utan även i Schweiz och Österrike som odlar nordiska studier på hög nivå. Och dessa miljöer är viktiga att känna också för dagens nordiska forskare på området; alltför ofta är det en ensidig inriktning på engelskspråkiga nätverk som dominerar den nordiska forskningen. Desto viktigare är det därför att också påpeka att flera skandinaviska forskare har bidragit till boken. I en inledande artikel skisserar de två redaktörerna kortfattat balladforskningens historia. De presenterar några av de centrala frågeställningar som rör exempelvis avgränsningen av vad som ska betraktas som ballader och hur den tidigaste traditionen från medeltiden är svåråtkomlig eftersom balladmaterialet främst finns bevarat i handskrifter från 1500- och 1600-talet eller i insamlat material från 1800- och 1900-talet. Inledningsartikeln ger också en introduktion till den bakomliggande idén till den föreliggande boken, att studera hur den traditionella balladen har utgjort inspiration och källa till moderna konstuttryck i text, bild och musik. Artikelförfattarna konstaterar redan inledningsvis att detta är ett relativt oprövat grepp när det gäller att närma sig balladtraditionen. De konstaterar också att: ”Erstaunlich ist daher, dass es kaum Forschung zu diesem Intertextualitätsphänomenen gibt, so dass der vorliegende Band Pionierarbeit leistet” (9). Förutom den inledande artikeln innehåller boken tolv artiklar som spänner över en mängd områden där balladerna har utgjort källor eller givit inspiration till författare, konstnärer och musiker över hela Norden. Dessutom bifogas en kort bibliografi över utgåvorna av danska, färöiska, isländska, norska och svenska ballader. Det finns däremot ingen samlad bibliografi över forskningslitteraturen som använts av författarna, varken i den enskilda artikeln eller sammanställd för hela boken. Bibliografiska upplysningar meddelas i stället i fotnoter till varje artikel, något som gör det svårt att få en överblick över den använda forskningslitteraturen. Ett gemensamt drag för artiklarna i samlingen är att de i hög grad nöjer sig med att redovisa materialet och i mindre utsträckning diskuterar teoretiska och metodologiska problem vid studiet av ballad-receptionen inom litteratur, konst och musik. Med tanke på det som tidigare nämndes om att forskningsfältet är relativt nytt och att förfat-

tarna i många avseenden tar de första stegen i att avgränsa material och frågeställningar är detta kanske inte så underligt. De inledande stegen är nu avklarade och det föreliggande resultatet visar definitivt att forskningen omkring balladreception i litteratur, konst och musik kan ge oss intressant ny förståelse av både balladtraditionen och dess sentida reception. K.G.J.

Dieter Strauch, Mittelalterliches nordisches Recht bis ca. 1500. Eine Quellenkunde, 2. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, XXXIX + 912 s., Berlin & Boston 2016 (De Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, hrsg. von Heinrich Beck, Sebastian Brather, Dieter Geuenich, Wilhelm Heizmann, Steffen Patzold & Heiko Steuer, band 97.) ISSN 978-3-11-046618-8; e-ISBN (PDF) 978-3-11-046729-1; e-ISBN (EPUB) 978-3-11-046626-3; ISSN 1866-7678. Första upplagan av detta verk, vilken utkom 2011, behandlades i krönikan i ANF 127 s. 180–182. Där konstaterades att volymen utgjorde ett mäktigt referensverk. Boken, både den första och nu den andra upplagan, ger en bred och initierad skildring av den nordiska rätten från vikingatid fram till ca 1500, och de olika källor där denna rätt möter inte bara i lagar utan också på andra ställen. Sedan källäget kortfattat tecknats behandlas i inledningen översiktligt förhållandena i Norge, på Island och i Danmark och Sverige. Härpå följer sju kapitel där förhållandena i olika riket och områden detaljerat beskrivs. Här redovisas först de norska rättskällorna, men också förhållandena på Färöarna (bl.a. Seyðabrævið och Hundabræv), Orkney, Shetland (*Hjaltland*) och Hebriderna (*Sudreyar*), Isle of Man och Irland. I det följande kapitlet behandlas Island och Grönland med bl.a. alltinget och Grágás. Även det som finns om de grönländska förhållandena förmedlas. Det tredje kapitlet tar sig an de danska rättskällorna med själländsk, skånsk och jysk lag, men behandlar även förhållandena i Danelagen. Det korta kapitel 4 lyfter fram de spår som finns av normannisk rätt, bl.a. i terminologi. Det därpå följande kapitlet avhandlar ingående Sverige, och omfattar över 200 sidor. Här möter Äldre och Yngre Västgötalagen, Östgötalagen och andra götalagar, vidare bl.a. Upplandslagen, Södermannalagen, Hälsingelagen, Gutalagen, Bjärköarätten och Visby stadslag. Landslagarna och Magnus Erikssons stadslag redovisas. Ett särskilt avsnitt tar upp Um styrilse konunga ok höfðinga. Förhållandena i Finland ägnas ett eget kapitel, där fiskerätten men också Bjärköarätten finns med. I det sista kapitlet möter den skandinaviska rätten i Ryssland. Stommen till den andra upplagan – på titelsidan dock angiven som en ”völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage” – utgörs

självfallet av den tidigare upplagan, men en del tillägg och nya ställningstaganden finns. Vad gäller källor ser man att Strauch här arbetat in särskilda avsnitt där det material som återfinns i runinskrifter beretts plats. Redan inledningsvis (s. 6) finns ett sådant avsnitt. Sedan återkommer boken igenom avsnitt om runkällornas vittnesbörd, se s. 172 f., 345 f., s. 591 ff., men runmaterialet nämns även på andra ställen där det egentligen *inte* har något att tillföra såsom rättskällor. Forskning från senare år av Per-Axel Wiktorsson och Göran B. Nilsson beaktas i avsnitten om Västgötalagarna (s. 379 ff.). I jämförelse med den tidigare upplagan har också beskrivningen av Jyske lov (s. 307 ff.) omarbetats. I den andra upplagans förord (s. IX) anges de viktigaste revideringarna. Boken avslutas med en redovisning av källor och litteratur, som omfattar närmare 200 tättryckta sidor. Bokens författare uppvisar boken igenom god beläsenhet med åberopad litteratur på olika språk, men självfallet är det svårt att täcka in allt som finns på området. Vad gäller t.ex. de folkgrupper som finns i de medeltida rikenas utkanter, exempelvis birkarlar och kväner/kainulaiset (s. 604 ff.), kunde forskningsläget ha uppdaterats – bl.a. beträffande bakgrunden till *kainulaiset* under åberopande av arbeten av den finske etymologen Jorma Koivulehto, för att nu nämna ett konkret exempel – men det ligger i sakens natur att det som ligger i marginalen är svårare att ha kännedom om. Omfattande person-, ors- och sakregister finns, och särskilt intressant är här sakregistrets förteckning över viktiga lexem i rättskällorna. Till boken hör ett betydande antal kartor. Dieter Strauchs *Mittelalterliches nordisches Recht bis ca. 1500* var redan i sin första upplaga ett viktigt arbete, och har i denna nya upplaga på en del punkter kompletterats och vad gäller forskningsläget à jour förts. Som referensverk rörande den nordiska medeltidshistorien har boken bestående värde.

L.-E.E.

*

Carolynne Larrington, Judy Quinn & Brittany Schorn (eds), A Handbook to Eddic Poetry. Myths and Legends of Early Scandinavia, 413 s., Cambridge 2016 (Cambridge University Press). ISBN 978-1-107-13544-4. Det har länge funnits ett behov av en översikt över eddaforskningen, ett slags status för forskningsläget av intresse både för nya studenter och mer etablerade forskare på fältet. De tre redaktörerna har tagit sig an arbetet med att utforma en sådan översikt eller handbok. Detta är givetvis alltid ett riskabelt arbete. Handboksredaktörer måste göra val och kommer alltid att få kritik för vad de tagit med eller vad de utelämnat. Det

första man måste konstatera när det gäller resultatet av redaktörernas arbete är därför att de här ger en god bild av den rika forskningen på fältet och att mångfalden i de ingående artiklarna sannolikt kommer att göra de flesta läsare nöjda. Samtidigt är det alltså naturligt att alla kommer att efterlysa mer eller peka på vilka perspektiv som saknas. Förutom introduktionsartikeln skriven av Carolyne Larrington består boken av aderton kapitel, en gemensam bibliografi och ett register. I en första artikel skriver Margaret Clunies Ross om eddadikternas tradering och hur de bevarats till eftertiden. Här får läsaren en inblick i handskriftsläget och de kontexter där eddadikterna förekommer. Därefter följer en artikel författad av Joseph Harris där olika linjer inom eddaforskningen diskuteras. Denna artikel är värdefull för både studenter och mer etablerade forskare på fältet. Judy Quinn presenterar därefter de problem som möter den som ska ge ut eddadikterna. Quinns insikter här är viktiga. Kanske kunde en vidare diskussion om utgivningspraxis ha inkluderats för att sätta in problematiken i ett större sammanhang. Dateringen av eddadiktningen är en återkommande stöttesten inom eddaforskningen. Bernt Øyvind Thorvaldsen ger en uppdaterad bild av forskningsläget och bygger mycket av sitt resonemang på Bjarne Fidjestøls mycket viktiga, posthumt utgivna bok *The Dating of Eddic Poetry* från 1999. Terry Gunnell behandlar frågor som rör framförandet av eddadikterna. Här ligger fokus på hur dikterna framfördes i den muntliga traditionen medan man saknar en tydligare bild av hur handskriftens text blev förmedlad. Det kan framstå som om handskriften endast är en behållare som inte har någon betydelse för läsningen av texten, samtidigt som handskriftens vittnesmål ju faktiskt är det vi bygger alla våra resonemang på. I artikeln om norrön mytologi ger John Lindow en god introduktion till fältet. Jens Peter Schjødt sätter in de mytologiska dikterna i ett religionsperspektiv. Han markerar tydligt hur beroende denna beskrivning är av de senmedeltida källorna, men det är märkligt när han skriver att de flesta är tillkomna i en kristen kontext. Hur kan man avgöra om en medeltida källa *inte* är kristen? Eddadikterna är i vilket fall som helst samtliga nedtecknade i en kristen kontext. Från det mytologiska och religiösa perspektivet för Carolyne Larrington läsaren över till eddadikter som behandlar det legendariska stoffet. Där de hittills presenterade artiklarna behandlat centrala frågor inom eddaforskningen följer nu ett antal artiklar som rör fält som kanske inte så ofta får uppmärksamhet. John Lindow och Stefan Brink ger en god framställning av förekomsten av ortnamn, mytologiska eller mer reella, i eddadiktningen. Därefter följer en diskussion av eddamotiv i stenmonumentens bilder av Lilla Kopár. En genom-

gående metodfråga som inte behandlas av författaren är hur man kan avgöra om t.ex. ett skulpterat ansikte som eventuellt saknar ett öga faktiskt representerar Óðinn. De metodologiska problemen kunde nog ha fått en tydligare plats här. John Hines går i sin artikel vidare i de materiella spåren av eddadikternas myter och legender i det arkeologiska materialet. Också här infinner frågor om metod sig för en filolog. Hur kan arkeologiska fynd relateras till texterna utan att resonemanget blir cirku-lärt? Hines påpekar också vid ett tillfälle att detta är "a minefield". Det skadar nog inte med en sådan varning. Från artefakterna går boken åter till texterna med Brittany Schorns artikel om indelningen av eddadik-terna i genrer och avgränsade grupper. Det är intressant att notera att Schorn hävdar att den stora mängden av direkt tal i många av eddadik-terna möjligen pekar på en muntlig tradering. Ett sådant resonemang kunde kanske föras också om den rika dialogen i t.ex. *Konungs skuggsjá* mellan far och son eller i den isländska *Munkagaman* som Sveinbjörn Rafnsson skriver om (se presentationen av boken i denna litteraturkrö-nika), men det torde knappast betraktas som plausibelt. Eddadikternas metrik får en genomgång i R.D. Fulks artikel. Därefter återkommer Brit-tany Schorn med en artikel om eddadikternas stil som kanske kunde ha utgjort en del av resonemanget om genre och gruppering. Judy Quinn ger en introduktion till eddadikternas bruk av *kennningar* och andra former av poetiska figurer. Detta kapitel följs av en diskussion av bruket av allit-tererande ord i eddadikternas struktur. Kapitlet samspelar med de två föregående av Brittany Schorn och kunde kanske ha samlats med dessa i en egen grupp. Nu följer ett kapitel om gender i eddadiktningen författat av David Clark och Jóhanna Katrín Friðriksdóttir. Kapitlet faller väl in i forskningen om gender i andra typer av norröna texter. Slutligen avslutas boken, helt riktigt, med ett kapitel om receptionen av eddadiktningen av Heather ODonoghue. Kapitlet inleds med bruket av eddadikter i den yngre *Edda* och andra medeltida sammanhang för att därefter leda fram till *Game of Thrones*. Det är en kraftsamling som gjorts av de tre redak-törerna och deras utvalda författare och handboken kommer definitivt att bli högst användbar för oss som undervisar på fältet. Det kan som nämndes alltid anföras att något saknas eller att tyngdpunkter kunde ha lagts på andra områden, men slutbilden måste ändå bli att redaktörerna har lyckats väl med sitt ambitiösa projekt.

K.G.J.

Bergens kalvskinn utgitt av Ole-Jørgen Johannessen, xli + 456 s., Oslo 2016 (Riksarkivet). (Kildentgivelser fra Riksarkivet 3.) ISBN 978-82-548-0134-5; ISSN 1894-2601. Vid Riksarkivet i Oslo finns en handskrift

med signum AM 329 a fol. Handskriften ger intryck av att bestå av avskrifter av avskrifter och det är uppenbart att skrivaren (eller skrivarna) ibland "har slurvet under arbetet" (s. xxiv). Detta betyder att det stundom kan vara svårt att tolka enskildheter i texten. Populärt kallas denna handskrift *Bergens kalvskinn* och det är en jordebok eller ett register över kyrkliga jordegendomar i Bergens stift vid mitten av 1300-talet. Eftersom Bergens kalvskinn innehåller mer än 1 800 namn på gårdar är det en värdefull källa till ortnamnen i västra Norge. I förordet karakteriserar utgivaren påpassligt texten som "et tidsvindu til økonomiske, eiendomsmessige, juridiske og sosiale forhold i senmiddelalderen" (s. vii). Det finns en tidigare utgåva av källskriften, sammanställd 1843 av P. A. Munch, men det föreligger uppenbara behov av denna moderna utgåva. Johannessen ger i inledningen en beskrivning av handskrift och text, som synes vara avfattad på traditionell gammelnorsk. Listorna i jordeboken upptar mensalgodset (prästens intäkter), fabrica (kyrkans intäkter) och upplysningar om tiondet. I slutet av handskriften finns dessutom tre daterade dokument, bl.a. en lista över böcker m.m. i Ølmeims kyrka 1321. Utgivarens ambition är att med största noggrannhet återge handskriftens text. Bruket av stora och små bokstäver följer källan, i utgåvan återges insulärt *f*, *r*-rotunda etc. Dessutom har utgivaren fogat en översättning till Bergens kalvskinn, på samma sätt som Jon Gunnar Jørgensen gjorde i sin utgåva av Aslak Bolts jordebok (1997). I översättningen ges en del kommentarer beträffande identifieringar och lokaliseringar av gårdar som nämns, vilka antingen inte återfinns i de aktuella banden (XI och XII) av Norske Gaardnavne eller där blivit felplacerade. Ytterst värdefullt är att utgivaren infogat uppgifter ur den lokalhistoriska litteraturen, och på det sättet gett plats åt de många viktiga sakupplysningar som har bevarats i den muntliga traditionen. Detta kommer till uttryck på många ställen i volymen, såsom i kommentarerna s. 231, 271 och 293. Register avslutar boken: person- och ortnamnsregister samt ett register över "kirker, prebender og altere". Längst bak finns en del ordförklaringar, bl.a. en del måttsangivelser som *laupr*, *skettingr*, *spann* och *þveiti*. Utgåvan ger oss tillgång till den västnorska ortnamnsskatten vid mitten av 1300-talet, och man är tacksam över att denna källa nu föreligger i en modern utgåva.

L.-E.E.

Elín Bára Magnúsdóttir, Eyrbyggja saga. Efni og Höfundareinkenni, 400 s., Reykjavík 2015 (Háskólaútgáfan). (Studia Islandica 65.) ISBN 978-9935-23-099-7. Eyrbyggja saga är en av de många intressanta islänningasagor som förtjänar mer uppmärksamhet. Elín Bára Magnúsdóttir ger

med sin omfattande studie av sagans innehåll och med fokus på frågan om författarskap ett nytt bidrag. I sin inledning formulerar hon tre huvudsyften med boken. En första fråga som behandlas rör sagans struktur, byggd med vad som kan beskrivas som en samling *þættir* (sv. tåtar) löst sammanfogade till en enhet, och framställningen av en central figur i sagan, stormannen Snorri goði. En följdfråga rör därefter hur dessa *þættir* knyts samman, hur sagan formas till en enhetlig berättelse. De enskilda *þættir* och hur de relaterar till sagans huvudtematik blir belysta i ett tredje steg. I avhandlingen kommer Elín Bára Magnúsdóttir in på frågeställningar som rör de möjliga källorna till sagan och hur den som sammanställde sagan använder sina källor. Här diskuterar hon hur bilden av sagahjälten formas i sagan och argumenterar för att Snorri goði framstår som en ny typ av sagahjälte, en politiker snarare än kraftkarl. Detta för också till frågor som rör sagans samhällssyn och hur denna speglas i framställningen. Författaren konstaterar att sagan skildrar övergången från ett tidigare samhälle där hjältebilden står stark till det nya samhälle som växer fram efter kristnandet. Skildringen av just kristnandet kommer därmed i fokus för studien. Efter att ha behandlat sagans struktur och innehåll går Elín Bára Magnúsdóttir över till att diskutera frågan om författarskapet. Det har tidigare föreslagits att författaren kunde vara Snorri Sturlusons brorson Sturla Þórðarson, något som får stöd av härvarande undersökning. När författarfrågan behandlas får också frågor som rör dateringen betydelse. Det är då också uppenbart att den föregående författarbestämningen lägger vissa begränsningar för den tidsperiod det kan vara fråga om. Elín Bára Magnúsdóttir har med sin omfattande bok bidragit till diskussionen om *Eyrbyggja saga* som verk och om sagans författarskap, ålder och kontext i det sena 1200-talets Island. K.G.J.

Robert Nedoma (ed.), *Erzählen im mitteralterlichen Skandinavien II*, 209 s., Wien 2014 (*Praesens*). (*Wiener Studien zur Skandinavistik*, Band 22.) ISBN 978-3-7069-0777-4. Sagaforskningen omfattar många olika forskningsdiscipliner, teoribildningar och angreppssätt. Här kan den föreliggande andra volymen av *Erzählen im mittelalterlichen Skandinavien* (den första volymen utkom 2000) tjäna som ett gott exempel. Redaktören Robert Nedoma konstaterar i sin inledning att författarna till de olika bidragen har fått fria händer att utveckla sina egna frågeställningar och med de perspektiv som de finner viktiga. Detta ger som resultat en ganska ojämn samling artiklar som kunde ha tjänat på en starkare insats i redaktionen. Det är också märkligt att boken inte har ett genomgående system för referenser och sammanställning av bibliografi. Men

eftersom redaktören redan inledningsvis gör en poäng av detta förhållande får vi som läsare acceptera det som ett redaktionellt val. Det är alltså svårt att se någon sammanhållande idé i boken. Här förekommer artiklar om *Karlamagnús saga* och dess behandling av släktskapsförhållanden (Susanne Kramarz-Bein), om magi och dess funktion i riddarasagor (Hendrik Lambertus) och om skräck och fasa i den västnordiska litteraturen (Matthias Teichert). En artikel handlar om enskilda ord i eddadiktningen (Robert Nedoma). En intressant studie om manlighet i sagalitteraturen presenteras av Andrea Rau och Markus Greulich. Hans Kuhn skriver om en möjlig saga, **Andra saga* i relation till rimadiktningens *Andra rímur* medan Marina Mundt behandlar Egil Skalla-Grímssons hantering av sorgen efter sonen Boðvars död. Trots de relativt vida ramar för bokens tematik tycks Michael Schultes bidrag om formelspråk i de senvikingatida norska runinskrifterna hamna utanför samlingens fokus på sagalitteraturen.

K.G.J.

John Frankis, From Old English to Old Norse. A Study of Old English Texts Translated into Old Norse with an Edition of the English and Norse Versions of Ælfric's De Falsis Diis, 192 s., Oxford 2016 (The Society for the Study of Medieval Languages and Literature). (Medium Ævum Monographs.) ISBN 978-0-907570-27-1. De tidigaste bevarade beläggen på skriftbruk på folkspråket i Norge och på Island är i de flesta fall översättningar från latin. I vis mån började man redan under 1100-talet att producera nya texter på det egna språket, främst lagtexter. Det är först under 1200-talet som det dyker upp översättningar från franska och i något fall från tyska. Det är därför intressant att läsa John Frankis studie av texter som tycks vara tidiga översättningar från fornengelska till norrönt. Främst är det fråga om den fornengelska versionen av Ælfrics predikan *De falsis diis* som anses vara förlaga för den norröna text som i dag finns bevarad i handskriften Hauksbók (AM 544 4to). Frankis presenterar först de bevarade handskrifterna av den fornengelska respektive den norröna versionen. För den bevarade norröna texten i Hauksbók konstaterar han att den är betydligt yngre än de bevarade engelska versionerna. Traditionellt ser man hela handskriften som tillkommen under översyn av den isländske stormannen Haukr Erlendsson under dennes tid i Norge i inledningen av 1300-talet, något som Frankis tycks acceptera. För den aktuella texten *De falsis diis* argumenterar han emellertid emot tidigare forskning som ansett att översättningen skett i Norge och hävdar att den kan vara utförd i England med avsikt att sända den till Norge. När både handskriftskontexten och tillkomsten av översättningen diskuteras i re-

lation till en engelsk proveniens tror jag emellertid att det i Frankis argumentation ibland bygger på en sammanblandning av översättningen av texten och traderingen av densamma. Den kompilation i Hauksbók som innehåller *De falsis diis* är definitivt betydligt äldre än den bevarade versionen i handskriften, vilket också uppmärksammas av Frankis. Dessutom anses just denna del av handskriften vara utförd av en norsk skrivare, eventuellt rentav ursprungligen i ett annat sammanhang. Frankis kommer också till slut fram till att texten sannolikt översattes redan under 1100-talet eftersom den fornengelska texten senare skulle ha erbjudit språkliga svårigheter även för någon med engelska som modersmål. Just den språkliga kompetensen blir central för Frankis i hans resonemang om översättarens och översättningens proveniens. Denna diskussion är av stort intresse och borde följas av en närmare studie av den norröna texten ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv, något som också påpekas av författaren. Frankis behandlar relationen mellan den fornengelska och den norröna texten grundligt och ger viktiga nya perspektiv på kulturkontakterna mellan England och Norge under 1100-talet och dessutom en del nya insikter i den bevarade handskriften AM 544 4to från 1300-talet.

K.G.J.

Britta Olrik Frederiksen et al. (red.), Opuscula Vol. XIV, 421 s., København 2016 (Museum Tusulanums Press). (Bibliotheca Arnemagnæana a Jón Helgason Condita Vol. XLVIII.) ISBN 978-87-635-4362-0; ISSN 0067-7841. I denna volym finns inte mindre än tre isländska texter som publiceras för första gången. Mest intressant är den text som heter *Gnýs ævintýr*, vilken är en isländsk tolkning av ett exemplum som finns i den medeltida samlingen *Gesta Romanorum* och handlar om en svekfull förvaltare som så småningom får sitt straff. De isländska handskrifter som innehåller denna text är sena, närmare bestämt från 1600-tal och senare. Den aktuella utgåvan är "semidiplomatarisk" och har ombesörjts av Jeffrey S. Love, Beeke Stegmann och Tom Birkett, dessutom finns en översättning till engelska. Den andra texten, om Lucian och Gedula, är en berättelse som tillskrivits diktaren och prästen Jón Oddsson Hjaltalín (1749–1835). Texten finns i två versioner, och dess förlagor undersöks av utgivaren Matthew James Driscoll. Den tredje av volymens nyutgåvor utgår från en text i AM 601 d 4to som nedskrivits av Árni Magnússon, och i rubriken frågar sig utgivaren, Philip Lavender, om denna text, *Skjaldar Þátrr Danakonungs*, är "a lost fornaldarsaga?". I volymen möter vi dessutom två hitintills outgivna textvittnen av den västnordiska översättningen av den latinska legenden om Sancta Agatha; Kirsten Wolf står för

textutgivning och kommentar. De nu nämnda utgåvorna utgör halva volymen. I den andra halvan finner man ett antal artiklar som knyter an till det västnordiska forskningsområdet. Två artiklar uppehåller sig vid Flateyjarbók, först Kulbrún Haraldsdóttirs artikel ”Die Flateyjarbók und der Anfang ihrer Óláfs saga helga”, sedan Stefan Drechslers ”Ikono-graphie und Text–Bild–Beziehungen der GKS 1005 fol. Flateyjarbók”. Denna senare, vackert illustrerade artikel handlar om relationen bild–text och bild–bild i handskriften och ger läsaren inblickar i den kulturella och historiska bakgrunden till handskriftsproduktionen på Island. Den vidsträckta västeuropeiska kontexten blir här uppenbar. Alex Speed Kjeldsen levererar i volymen flera bidrag: ett om pronomen i de äldsta isländska originaldiplomen – varvid även ett antal norvagsmer i materialet uppmärksammas –, ett om en del ordformer i de nämnda originaldiplomen, och därtill ett antal s.k. ”Småstykker”, bl.a. om Morkinskinns pergament. Dessutom finns bidrag av Knud Ottosen och framlidne Stefán Karlsson. Ett par register avslutar volymen. Brita Olrik Frederiksen har förtjänstfullt koordinerat utgivningen. Redaktionen består i övrigt av Matthew James Driscoll, Gottskálk Jensson, Anne Mette Hansen, Silvia Hufnagel, Alex Speed Kjeldsen, Tereza Lansing och Annette Lassen. Med en sådan uppsättning i redaktionen garanteras editioner och filologiska analyser på hög nivå. L.-E.E.

Birgit Sawyer, Heimskringla. An Interpretation, 172 s., Tempe, Arizona 2015 (Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies). (Medieval and Renaissance Texts and Studies, Volume 483.) ISBN 978-0-86698-538-3. Det största och mest berömda verket inom den isländska kungasagalitteraturen är utan tvekan *Heimskringla* som behandlar framför allt den norska kungaättens historia från en mytisk, förhistorisk tid fram till år 1177. Författarskapet har ibland diskuterats, men vanligtvis refererar man till Snorri Sturluson som ansvarig för sammanställningen av verket. I det som kom att bli historikern Birgit Sawyers sista bok diskuteras *Heimskringla* som historisk källa. Ett inledande kapitel behandlar kortfattat den historiska bakgrunden för den tid när handlingen utspelar sig och även den period då Snorri Sturluson var aktiv både som krönikör och politiker med goda kontakter i Norge. Därefter följer ett kapitel som först diskuterar den inledande delen av verket, *Ynglingasaga*, och därefter ett kort avsnitt om avslutningen av sagan. Sawyer argumenterar för att inledning och avslutning var medvetet utformade för att visa svagheter hos de norska kungarna. Här går hon så långt som till att föreslå att Snorri Sturluson själv komponerade dikten *Ynglingatal* som av skal-

dediktsforskarna betraktas som en dikt från slutet av 800-talet. Det kan nog hända att Sawyers förslag kommer att möta en del motstånd. De två följande kapitlen går systematiskt igenom beskrivningen av de enskilda kungarna, i det första kapitlet behandlas kungarna från Halvdan svarti till Óláfr Haraldsson och med fokus på hur de relaterar till landets hövdingar. I det andra kapitlet fortsätts analysen av kungar från Magnús Ólafsson och Haraldr harðráði till den senare Magnús Ólafsson på 1100-talet. I sin sammanfattning av det senare kapitlet konstaterar Sawyer att de kungar som diskuterats genomgående har fått dåliga omdömen: "only five are positively described" (105). Gemensamt för dessa fem kungar är enligt Sawyer att "they keep the old laws, listen to their advisers, and make improvements in Norway" (105). Efter dessa kapitlen följer två löst tillfogade kapitlen. Det första behandlar släktskap och kvinnors roller i det politiska maktspelet medan det senare gör en jämförelse mellan *Heimskringlas* och Saxos beskrivningar av kungamakten. Här återvänder Birgit Sawyer till två forskningsfält som varit centrala i hennes forskning. De bildar därmed en fin avslutning på en lång och viktig forskargärning.

K.G.J.

Sveinbjörn Rafnsson, Um Snorra Eddu og Munkagaman. Drög til menningarsögu íslenskra miðalda, 280 s., Reykjavík 2016 (Háskólaútgáfan). ISBN 978-9935-23-136-9. Det finns en lång tradition inom isländsk forskning att söka efter relationer mellan olika norröna texter, det man kallar *textatengsl*. Särskilt under den senare delen av 1900-talet var det också många studier som sökte efter europeiska källor till de isländska texterna. Sveinbjörn Rafnsson knyter i sin bok an till båda dessa traditioner. Den centrala frågeställningen i boken rör källorna till den prosaiska eller yngre *Edda* som vanligtvis tillskrivs Snorri Sturluson. En redan i utgångsläget formulerad tes är att eddatexten i stor utsträckning bygger på bibliska motiv och är strukturerad med bibelberättelser som förebild. En sådan tes borde kanske inte vara särskilt uppseendeväckande i dagens forskning; det är svårt att inte lägga märke till de bibliska referenser som verket är fullt av. Men det finns fortfarande forskare som vill ifrågasätta det uppenbara, att den yngre *Edda* hämtar sin inspiration från europeisk litteratur och att den som sammanställde texten hade goda insikter i den latinska bokkultur som utgör grunden för den folkspråkliga litteraturen både på Island och i Skandinavien. Sveinbjörn Rafnssons bok är därför fortfarande relevant i den pågående forskningsdiskussionen om framväxten av en norrön litterär kultur inte bara på Island utan även i ett bredare perspektiv. Den källa till eddatexten som särskilt betonas är en översätt-

ning från den latinska *Joca monachorum* som i en tidigare utgåva benämndes *Viðræða lærisveins og meistara* (Sveinbjörn Rafnsson väljer att kalla texten *Munkagaman* 'underhållning för munkar'; den äldsta bevarade handskriften knyts också till klostret Þingeyrar på norra Island). Den här texten består av ett antal gåtor med frågor och svar om bibliska förhållanden i en dialog mellan en elev och hans läromästare. Sveinbjörn Rafnsson argumenterar för att denna text tidigt översatts till norrönt och att den utövat stort inflytande på många texter under hela medeltiden. Framför allt ligger intresset på hur den påverkat berättelserna i den yngre *Edda*. Det är ofta påfallande stora likheter mellan de ställen i *Munkagaman* som anförs och de berättelser om asagudarna och deras värld som föreligger i *Edda*. Samtidigt kan det ibland framstå som om inflytandet snarare än att vara från en text till en annan har varit av en mer överordnad art; många av de bibliska referenserna har varit gemensam egendom för alla som läste och satte samman texter på Island under 1200-talet. I den andra delen av boken presenterar Sveinbjörn Rafnsson handskrifterna till *Munkagaman*. Detta ger ett viktigt bidrag också till vår kunskap om traderingen av de medeltida texterna i handskrifter från 1500-talet och in på 1800-talet. Sveinbjörn Rafnsson har med sin bok skrivit ännu ett bidrag till studiet av isländsk medeltidslitteratur och -kultur i relation till den europeiska bokkulturen och det visar stora insikter i handskrifternas vittnesmål. K.G.J.

Sarah Timme, Die Edda 1943. Bild-Text-Buchgestaltung, 351 s., Heidelberg 2016 (Winter). ISBN 978-3-8253-6495-3. Eddareception står i fokus för ett projekt som drivs i Frankfurt sedan flera år. Projektet har tidigare resulterat i två volymer, ”*Sang an Aegir*”. *Nordische Mythen um 1900* redigerad av Katja Schulz och Florian Heesch (2009) och *Eddische Götter und Helden. Milieus und Medien ihrer Rezeption* redigerad av Katja Schulz (2011). Nu föreligger en studie av receptionen av ett enskilt verk, den översättning av eddadikterna som publicerades i Tyskland 1943 under titeln *Edda. Götterlieder/Heldenlieder*, och utformningen av den bok som presenterade verket för läsarna. Sarah Timme tar utgångspunkt i sin bakgrund som konsthistoriker och litteraturvetare för att diskutera relationen mellan verket och hur det presenteras för läsarna. Det faktum att boken utkom 1943, i en tid när det material som krävdes var svårt att få tag i, gör det också högst relevant att sätta utgivningen i relation till nationalsocialismens propagandabehov och hur den norröna eddadiktningen togs i bruk i denna propaganda. Det var t.ex. brist på papper och det har troligen även varit svårt att få tag i pergament till den dyrbara in-

bindningen. Sarah Timme argumenterar väl för en närmare analys av både de materiella och textuella aspekterna av bokprojektet. Efter en inledande diskussion av förutsättningar och bakgrund ägnas ett kapitel åt bokens materialitet. Här ges rikligt med exempel och texten ledsagas av ett utmärkt bildmaterial. Hugo Gerings översättning som utkommit betydligt tidigare och nu gavs ut på nytt behandlas i bokens tredje kapitel. Författaren intresserar sig här för valet av just denna översättning för en påkostad nyutgåva. I ett följande kapitel behandlas bokens illustrationer och konstnären som utförde dem. Illustrationerna i boken ses i relation till andra arbeten av illustratören och sätts in i en större kontext, både i samtiden och i ett längre historiskt perspektiv. Men boken från 1943 innehåller inte endast översättningen av eddadikterna och rikliga illustrationer. Den har också försetts med kommenterade texter och ytterligare bildmaterial av t.ex. arkeologiska fynd. Sarah Timme visar här tydligt hur en läsning av bokens materialitet och helheten av texter och bilder måste genomföras för att nå en mer fullständig bild av bruk och reception. I ett avslutande kapitel behandlas bokverket som helhet och sätts in i samtidens kontext. Här kommer frågor om förlagshistoria och bokhandelsroll in i bilden, men också den nationalsocialistiska propagandan blir belyst. Kapitlets titel, "Germanen zwischen Homer und Dante – Kontexte" ger en tydlig indikation om hur germanismens hållning till det norröna materialet speglas i det individuella bokverket. Projektet om edda-reception har med Sarah Timmes välargumenterade och väldokumenterade bok givit ännu ett viktigt bidrag till receptionen av den norröna litteraturen.

K.G.J.

*

Norsk språkhistorie, hovudredaktører: Helge Sandøy & Agnete Nesse. Vol. 1: Mønster, redaktør: Helge Sandøy, redaksjonssekretærer: Sine Halkjelsvik Bjordal & Stig Rognes, 681 s., Oslo 2016 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-847-0. År 2016 kom detta första band i ett planerat fyrbandsverk om norsk språkhistoria. I redaktionsgruppens förord till hela verket framhålls att detta skall bli ett modernt referensverk, att språkutvecklingen skall förklaras, att verket skall ge insikter om sambanden mellan norskt språk och det norska samhället, att den norska identiteten som under olika tider har konstruerats på språklig grundval skall belysas, att breda perspektiv på språk skall anläggas varvid språkstruktur, språkbruk och social kontext uppmärksammas samt att också icke-norska språk som funnits i Norge under lång tid skall inkluderas. I det första bandet, Mønster, som här anmäls, beskrivs form, struktur och gramma-

tiskt system, i det andra bandet kommer det att handla om Praksis och i det tredje om Ideologi. I det fjärde bandet, *Tidslinjer*, ”er mange trådar samla i ei framstilling som går frå tidbolk til tidbolk” (s. 9). Detta är ett imponerande upplägg, och det breda engagemanget från de nordistiska miljöerna i Norge borgar för ett väl genomarbetat verk. Det första bandet inleds med ett samförfattat kapitel av Helge Sandøy och Agnete Nesse om språkförändringar, där de utifrån skilda perspektiv lämnar en beskrivning över olika processer som leder fram till språkförändringar på individnivå, gruppnivå och samhällsnivå, och där man bland mycket annat uppmärksammar nätverkens betydelse samt spridningsfenomen. Vilka drivkrafterna i språkförändringsprocessen är belyses i ett innehållsrikt delavsnitt, där man kan läsa om de processer som finns i språket självt, men också om koineiseringsprocesser och pidginspråk, såsom russenorsk. Viktigt är ett avsnitt om individ visavi kollektiv, men inte minst den sista delen i detta inledningskapitel, där språkförändringarnas hastighet uppmärksammas. Det följande kapitlet har författats av Gjert Kristoffersen och Arne Torp och tar sig an fonologin. Efter ett kort avsnitt om fonologisk analys följer två omfångsrika avdelningar, där den första behandlar tiden från urnordisk tid till gammelnorsk, alltså fram till 1300, och det andra utvecklingen från gammelnorsk fram till dagens dialekter. En rad detaljproblem belyses, exempelvis frågar sig författarna när *i*-omljudet ”slår til”, vidare uppehåller de sig vid den gammelnorska vokalharmonin, ”[e]in kompliserande faktor i det trykklette vokal-systemet”. Dessutom frågar författarna sig om ”urmelodiene” i språket överhuvudtaget kan rekonstrueras – där Tomas Riads forskning uppmärksammas men inte närmare utvärderas –, vidare utreder författarna vokalbalans och vokalharmoni, differentiation och en mängd andra förhållanden som möter i den norska språkhistorien. I en del fall hade kartor nog kunnat stödja framställningen här, men en instruktiv karta som i alla fall finns (s. 198) visar skorrande *r* hos norska talare födda 1900, 1950 resp. 1970. I det tredje kapitlet behandlar Hans-Olav Enger och Philipp Conzett morfologin. Kapitlet är systematiskt uppbyggt, och ordklasserna genomgås. Förändringar lyfts fram och analyseras, förenklingar i de fornrädda systemen uppmärksammas, vidare utvecklingar som är tvära och sådana som sker gradvis, liksom nya morfologiska kategorier som kommit till. Man får här liksom i andra kapitel i boken goda inblickar i den forskning som bedrivits på området. I den senare delen av kapitlet ges en god beskrivning av ordbildningen med sammansättning, prefixavledning, suffixavledning och kortavledning, och till sist ställs frågan ”Korleis endrar ordlaging seg?” Det fjärde kapitlet, sammanställt av

Endre Mørck, behandlar syntaxen. Morfologins roll i syntaxen tas inledningsvis upp med kasus och kongruens som teman, sedan behandlas med hjälp av satsscheman meningarnas uppbyggnad och en del ordföljdproblem med hjälp av en rik exemplifiering. Allra sist följer några intressanta avsnitt om stil- och genrevariationen i gammelnorsk samt dialektal syntax. Det sistnämnda avsnittet är intressant men mycket kort. Det påpekas bl.a. att eftersom en hel del drag i den dialektala syntaxen har mer avgränsad nordlig utbredning kan de vara resultatet av språkkontakt mellan norska och samiska–finska. Kapitel 5 behandlar ordförrådet och har Tor Erik Jenstad som författare. Inledningsvis ringas ordförrådet närmare in av författaren som påpekar att språkets lexikon är ett öppet system i ständig förändring. Vissa delar av lexikon är dock stabilare än andra. Arv och lån träder sedan i förgrunden, varefter en traditionell genomgång av importord (lånord) från olika språk presenteras. En rubrik i denna sektion är ”kebabnorsk”. Ordexporten från de skandinaviska språken och norskan redovisas sedan i ett kort avsnitt, och ett likaledes kort avsnitt rör ordgeografin – utan att någon karta presenteras. Mer intressant är då det som sägs om etniskt belastade ord i språket. En författarkvintett bestående av Eva Magerøy, Jan Ragnar Hagland, Anders Johansen, Jørgen Magnus Sejersted och Aslaug Veum, svarar för bokens sista kapitel, som behandlar text och genrer. Här finns en läsvärd genomgång av texter och genrer från olika tider, först perioden 1600–1800. Där noterar man bl.a. med intresse ett avsnitt om folklig läs- och skrivefärdighet. De två följande avdelningarna handlar om texter från tiden efter 1800, där det första behandlar bl.a. läroboksgenrer och tidnings- och mediegenrer, det andra politisk retorik. Boken innehåller en hel del grafer och ett antal illustrationer men är – till skillnad från Dansk sproghistorie som presenteras på annan plats i denna litteraturkrönika – då det gäller presentationen en mer traditionell språkhistoria. En slutlig värdering av de båda nordiska språkhistorieverken måste förstås anstå tills de i sin helhet föreligger, men man kan redan nu konstatera att det både för norskans och danskans del rör sig om ambitiösa verk som avsevärt berikar vår kunskap. När man läser dessa arbeten längtar man mer än någonsin efter den nya svenska språkhistoria som är under produktion i Svenska Akademiens regi. Det är stort behov också av det verket. L.-E.E.

Brita Ramsevik Riksem, Grammatikk og rettskriving, nye rammer for språknormering. Oslo 2016 (Novus). ISBN: 978-82-7099-868-5. Denna bok är en omarbetad version av författarens masteruppsats. Den tar sig an frågan om språknormering med utgångspunkt i insikter från den ge-

nerativa grammatiken. Dess uttalade syfte är att visa vilka konsekvenser generativ grammatik kan och bör ha för språknormering, och den utgår från två hypoteser. Det är för det första – menar författaren – den syntaktiska ramanalysen som bör ligga till grund för normering, och för det andra har ramanalysens strikta skillnad mellan innehåll och form konsekvenser för normeringen. Det andra kapitlet presenterar och diskuterar språkplanering och normering på ett mera principiellt plan. Kapitel 3 presenterar den generativa grammatikens redskap och teoribildningens utveckling, där förf. argumenterar för den s.k. ramanalysen, som kort uttryckt innebär att syntaktiska strukturer genereras helt fristående från de lexikala element som så småningom förs ihop med strukturen till språkliga yttranden. Denna totala frikoppling mellan lexikon och grammatik är central i boken och illustreras, med fullt bildbara norska satser, som trots att de är marginella till sin frekvens, är syntaktiskt välformade. I kapitel 4 exemplifieras hur man, om man ser grammatik och lexikon som helt separata system, kan analysera fall av språkblandning. Här tar förf. exempel från amerikanorska, där ett vanligt fenomen är att engelska lexikonelement ganska ofta fogas in i amerikanorskan, men att de gör det på ett sätt som om de vore norska ord, dvs. de tar norska bestämmningar och böjningsändelser precis som norska lexem skulle ha gjort. Det kan alltså beskrivas just på det sättet att man skapar satsstrukturen för sig och sedan fogar in lexikonelement i denna ram, men lexikonelementen kan alltså hämtas från det engelska lexikonet. I kapitel 5 diskuteras vilka konsekvenser en analys av den här typen kan få för språknormering. I kapitel 6 diskuteras sedan några normbeslut som fattats i den senaste nynorska normeringen av ordformer 2011/2012. Här diskuterar förf. bl.a. fall där normerarna har valt en friare linje vad gäller stavning och ordformer. Diskussionen landar i att variantformer på innehållsord är fullt motiverade, medan formordens variation borde begränsas. Boken ger en god beskrivning av relationen mellan lexikon och syntax, med intressanta data, men jag tillåter mig att tycka att de konkreta normeringsfallen mycket väl skulle kunna diskuteras på ett klokt sätt med utgångspunkt i gängse begrepp som innehållsord, formord, flexibilitet m.m. L.-O.D.

Ernst Håkon Jahr, Gudlaug Nedrelid & Marit Aamodt Nielsen (red.), Språkhistorieskriving og språkideologi. Eit utval norske språkhistorikarar, 156 s., Oslo 2016 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-866-1. Det var inte bara den språkvetenskapliga forskningens framsteg utan också språkstriden under 1800- och 1900-talet som kom att sätta ramarna för den språkhistoriska diskussionen i Norge. När man tar del av de olika

artiklarna i denna bok blir detta mycket uppenbart. Författarna av de olika bidragen är knutna till Universitetet i Agder, Kristiansand, och har en stor produktion bakom sig rörande norsk språkhistoria och annan norsk och nordisk språkvetenskap. De är således säkra introduktörer i ämnet. I det inledande kapitlet tecknas bilden av språkvetenskapen på 1800-talet och den norska språkhistorieskrivningen vid den tiden. Helt riktigt påpekas att de sju forskarporträtt som här närmare tecknas inte är ett helt självklart urval, det finns andra forskare som man med lika stor rätt hade kunnat fokusera på, såsom Ivar Aasen, Johan Storm, Trygve Knudsen och Vemund Skar, för att nu nämna några. Intressant är redogörelsen för parhästarna Hjalmar Falk och Alf Torp, där bl.a. boken *Dansk-norskens lydhistorie* (1898) lyfts fram och den problematik de båda författarna där brottas med. Didrik Arup Seip och hans språkhistoriska arbete diskuteras sedan, där t.ex. bedömningar som görs i hans *Norsk språkhistorie til omkring 1370* (1931, 1955) relateras till Seips språkpolitiska position. Under den klagörande rubriken "På leit etter norskdom – språkhistorie som nynorsk nasjonsbygging" får vi stifta bekantskap med Marius Hægstad och Gustav Indrebø, mer kortfattat med Sigurd Kolsrud och Torleiv Hannaas. Fascinerande är belysningen av Indrebøs *Norsk Målsoga* (posthumt 1951), vilket arbete Nils Hallan karakteriserat med orden att det är "ikkje berre ei soge om noko som har vori, men ei glødande forkynning av det som er och vera skal, det heilnorske målet" (s. 104). Vad gäller språkpolitiska positioner är flera av de nämnda forskarna starkt profilerade, varigenom de tydligt skiljer sig från Per Nyquist Grøtvedt och Egil Pettersen, vilka också porträtteras i boken. Intressanta är de perspektiv på östnorskt språk som kommer till uttryck i *Grøtvedts Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350–1450*, och viktiga är Pettersens studier *Språkbrytning i Vest-Norge 1450–1550* (I–II). Men "korkje Grøtvedt eller Pettersen brukar forskinga si for å legitimere ein språkpolitisk ståstad eller fremje sitt eige språksyn i samtida" (s. 132). Boken *Språkhistorieskrivning og språkideologi* sätter förtjänstfullt in ett antal norska språkhistoriska arbeten i ett ideologiskt sammanhang.

L.-E.E.

Helge Sandøy (red.), Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk, 464 s., Oslo 2015 (Novus forlag). ISBN 978-82-7099-843-2. Denna samlingsvolym om talspråk under de senaste två hundra åren har sin upprinnelse i ett seminarium inom ramen för den nya norska språkhistorien, som ägde rum i Bergen 2012. Bakgrunden är att intresset för folkmålen, nationalromantiken och den moderna språkvetenskapen har ungefär samma ålder; de är alla från början av 1800-talet, och de

hänger alla ihop. Föredragen därifrån har sedan kompletterats för att ge en bredare nordisk bild. Boken innehåller 18 artiklar och är indelad i fyra delar. Den första kallas för "Generell del" och innehåller mer övergripande artiklar om samhällsförändringar och språkförändringar under perioden. Den andra handlar om norskans utveckling i de större dialektområdena, och den tredje tar sig an stadsmålen. Den fjärde delen ger ett större nordiskt perspektiv med översiktsartiklar från de andra nordiska länderna. I del ett finns en översiktsartikel av Halvard Skiri om befolkningsförändringar i Norge under perioden, och Frans Gregersen ger en översikt över språkutvecklingen i Danmark i belysning av samhällsförändringar. Agnete Nesse beskriver bruket av dialekt och standardtalspråk i offentligheten under de två seklerna, och Tor Erik Jenstad ger en kort översikt över ordförrådet och lexikala förändringar, för att sedan beskriva importorden under perioden och utvecklingen i dialekterna. Dessutom finns en särskild artikel om talspråksforskaren och dialektologen Amund B. Larsen. I del två får vi fyra översiktsartiklar över de fyra stora traditionella norska dialektområdena: östlandsk och västlandsk (båda av Helge Sandøy), tröndersk (Stian Hårstad) och nordnorsk (Tove Bull). Härutöver får talspråket i Oslofjorden (Sverre Stausland Johnsen) och Agder (Rune Røsstad) egna översikter, vilket förefaller helt rimligt. De är i princip disponerade på samma sätt, om än med en viss variation; de ger en allmän bakgrund, en översikt över demografisk förhållanden och en över källäget till äldre dialekter, följt av en beskrivning av språkstrukturen i området och en sammanfattning. Rubriksättningen, och tyngdpunkten varierar en hel del, men det är ändå en klar fördel att de har samma skelett. I den tredje delen finner vi två artiklar om stadsmål, en av Janne Bondi Johannesen om Oslomålet, och en mera generell (av Randi Nettelund och Edit Bugge) om stadsmål och språkförändringar i dessa. Artikeln om Oslomålet följer ungefär samma disposition som de tidigare artiklarna, medan den om stadsmål i allmänhet av naturliga skäl snarare går igenom förändringar än typiska drag i dessa mål. I den fjärde delen får vi artiklar som ger översikter över talspråksutvecklingen i finlands-svenska (Ann-Marie Ivars), svenska (Erik Magnusson Petzell & Jenny Nilsson), danska (Frans Gregersen), färöiska (Eivind Weyhe) och isländska (Kristján Árnason). I dessa artiklar får vi normalt också en allmän bakgrund och beskrivning av demografiska förutsättningar m.m., men dessa artiklar är friare disponerade, vilket kanske är ganska naturligt. I de flesta fall handlar ju artiklarna om mera heterogena språkområden (främst för att de är större) och variationen är därför så pass stor att det inte finns genomgångar av typiska drag på samma sätt som i de

regionala norska artiklarna. Möjligen hade en lite stramare disposition för de olika artiklarna gjort boken mer värdefull och användbar, men i det stora hela menar jag att helheten ger en ganska god överblick över förutsättningar och förändringar i talspråk i Norge (i synnerhet) och Norden (i allmänhet). L.-O.D.

*

Dansk sproghistorie. Vol. 1: Dansk tager form, hovedredaktør: Ebba Hjorth, redaktion: Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen & Laurids Kristian Fahl, 475 s., Aarhus 2016 (Aarhus Universitetsforlag). ISBN 978-87-7184-162-6. Första delen av en omfattande dansk språkhistoria kunde år 2016 presenteras med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab som utgivare. Till den tryckta boken finns en hemsida, där man kan hitta ytterligare textexempel, bilder, ljudinslag och filmsekvenser. Där sådant kompletterande material finns kan man lätt se det med hjälp av ett antal ikoner intill texten. På detta sätt är Dansk sproghistorie ett påtagligt modernt verk som har goda möjligheter att presentera det danska språket för en bred allmänhet. I sin helhet kommer hela 87 författare att vara engagerade i denna utgivning, vilket visar på ett stort engagemang från de danska fackmiljöerna. I det första bandet redovisas hur danskan ”tager form”, men huvudredaktören Ebba Hjort redovisar inledningsvis hela upplägget. Band 2 kommer att behandla ortografi, uttal och ordförråd, band 3 morfologi och syntax samt dialekter och sociolekter, band 4 danskan i bruk, band 5 danskan i världen och andra språk i Danmark och band 6 språk och stil samt författarspråk. När utgivningen är klar besitter vi ett mäktigt referensverk om danskan. I första volymens inledande parti redovisas språkets källor från brakteater till senare tiders rikt flödande material. Ett följande kapitel tar sig an allmännare perspektiv, såsom språk och identitet, där man kan se danskan ta form, varvid språket sätts in i ett större perspektiv. Här finns också ett fascinerande avsnitt, signerat Bent Jørgensen, om ”sproghistorie og andre historier” som redovisar åtskilliga intresseväckande ordhistoriska nedslag genom historien. Ett längre kapitel behandlar språkbeskrivningar såsom språkhistorieverk, ordböcker, grammatikor, rättskrivningshandböcker och fonetiska referensverk från olika tider. Detta kapitel har som man lätt inser ett vetenskapshistoriskt intresse, och man möter här åtskilliga viktiga danska språkforskare: Johs. Brøndum Nielsen, Peter Skautrup, Paul Diderichsen, Eli Fischer-Jørgensen och många andra. I det fjärde och sista kapitlet i denna första del belyses skriften utifrån en

lång rad olika perspektiv. Runorna ges en bred presentation, den medeltida paleografen får adekvat utrymme liksom tryck från olika tider, epigrafisk skrift jämte skrift i offentliga sammanhang som på dörrar, husväggar och skyltar, vidare skrift på neonskyltar, stenografi och punktskrift. Presentationerna i de olika avsnitten är lätta att ta till sig, och texten kompletteras rikligt med illustrationer. Åtskilliga återgivningar av handskriftssidor och tryck från olika tider finns förstås, men därutöver mer oväntade illustrationer, såsom, för att ta ett exempel, den lilla teckningen (s. 226) från 1924 som visar hur "Fru Lis Jacobsen leder efter Sprogets Affald", dvs. hur hon som redaktör för Ordbog over det danske Sprog söker belägga också informella ord och slangord. Ett annat drag i volymen är de kartor och illustrativa tablåer som återfinns verket igenom, vilka pedagogiskt förklarar språk och språkliga samband. På många ställen överraskar på ett positivt sätt verket genom att lyfta fram oväntade material och perspektiv. Enligt min mening har Dansk sproghistorie med detta sitt första band fått en flygande start och man hoppas nu att verket snabbt kan föras i hamn. Det har ett modernt anslag, och är omedelbart lätt att ta till sig. Det finns således goda förutsättningar för att det får en bred läsekrets. L.-E.E.

Ditlev Tamm & Helle Vogt (eds), The Danish medieval laws. The laws of Scania, Zealand and Jutland, xiv + 349 s., London & New York 2016 (Routledge). (Medieval Nordic Laws.) ISBN 978-1-138-95135-8. Som påpekas på annan plats i krönikan, detta i samband med Guta lag and Guta Saga, publicerar Routledge översättningar till engelska av de äldsta nordiska lagarna. Den andra volymen i serien utgör de danska lagarna, med Ditlev Tamm och Helle Vogt som översättare och kommentatorer. Här finns översättningar av Skånske Lov, Valdemars sjællandske Lov, Eriks sjællandske Lov och Jyske Lov, därtill rymmer volymen Skånske Kirkelov samt tre kortare, kungliga förordningar. I den inledande delen av volymen finner man en bred beskrivning av Danmark omkring år 1200 och av kyrkans roll. Lagarna och lagtexterna beskrivs, varvid också lagarnas språk och översättningen av dem behandlas. I detta sistnämnda avsnitt redovisas en del av de språkliga problem som är förknippade med översättningsarbetet, inte minst det generella problemet att hitta goda engelska ekvivalenter till forndanska ord. Det nämns bl.a. att man undvikit att översätta *manbot* med 'wergeld', vilket används av rättshistorikerna om engelska förhållanden, eftersom det ger fel associationer; istället har man valt att översätta det med 'man's compensation'. Olika stilistiska överväganden relateras av utgivarna, och det påpekas bland

mycket annat att allitteration och pleonasmer ”may well be examples of a literary style, rather than a reflection of an oral tradition” (s. 17). Insiktsfullt redovisas vad lagarna kan berätta om det medeltida livet. Denna del av inledningen är innehållsrik och högst läsvärd. Så kommer de olika översättningarna med inledningar och kommentarer. Beträffande Codex Runicus av Skånelagen sägs att ”[p]ossibly, the use of runes in the manuscript is merely a revivalist expression of a historical fascination” (s. 50), och så kan det gott vara. Av de själländska lagarna är Valdemars äldre, medan Eriks kan uppfattas som ett slags supplement. Den senare erbjuder också alldeles speciella problem för översättaren, eftersom ”[t]he law differs markedly from the other laws in its rugged language. Being full of long and tortuous sentences, it is quite a challenge to translate into readable English” (s. 153). I sista sektionen av boken finns ordförteckningar, dels en kommenterad ordförteckning utifrån engelska termer, dels en med forndanska ord som översatts till engelska. I den förra förteckningen finner man exempelvis ordet *apple-children* (*Æplesbørn*) som sägs vara ”Children who are so young that they play with apples” (s. 300), ett ord som endast återfinns i Skånelagen (kap. 50). Betydelsen är uppenbar – det är frågan om ett omyndigt barn – men hänger det verkligen ihop med att man leker med äpplen, kan ordet inte lika väl syfta på barnets friska ansiktsfärg (som liknats vid ett äpple)? Också vid ord som *belt-fine* (*Lindebot*), *food-ban* (*Matban*) och *Seizure* (*Nam*) stannar man med intresse upp. De kommentarer som lämnas i samband med översättningen är i allmänhet kortfattade, och man saknar ibland den breda kommentar som återfinns i utgåvan av Guta Lag and Guta Saga (se denna). Det är dock fullt begripligt att serieredaktörerna låtit enskilda redaktörer göra på olika sätt. Att strama upp arbetet alltför mycket skulle kräva långt större, kanske oöverstigliga, insatser från serieredaktionens sida, och det är inte heller säkert att alla redaktörer skulle finna sig i alltför rigorösa principer. Jag tror att serien genom att tillåta olikheter mellan volymerna valt en framkomlig väg. L.-E.E.

*

Björn Bihl, Med stänk av dialekt. Dialektala och andra stilistiska drag i Frödings riksspråkliga dikter, 250 s., Uppsala 2016 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 141.) ISBN 978-91-87403-18-7 ISSN 0065-0897. Denna monografi behandlar dialektinslag i Frödings riksspråkliga dikter. Den har tre huvudsyften. För det första ska den beskriva Frödings dialektbruk i

diktningen från den formella sidan (inklusive en del etymologi). För det andra ska den beskriva de dialektala dragens kontext, och för det tredje ska den blottlägga dragens effekter. Boken inleds med en mera teoretisk genomgång av relevanta begrepp och distinktioner, som t.ex. riksspråk, regionalt riksspråk och dialekt, det sistnämnda delat på utjämnad och lokal dialekt. Här beskrivs också med utgångspunkt i Jansson 1975 de funktioner som dialektala drag kan sägas ha, och han skiljer då på autentisk-realistisk funktion, som gör skildringen lokal och trovärdig, komisk-humoristisk funktion samt arkaisk-högtidlig funktion. Här diskuteras t.ex. också hyperkorrektion och hyperdialektism, Frödings språk och stil, bl.a. i relation till värmländskans underdialekter. Materialet består av fem diktsamlingar av Fröding publicerade mellan 1891 (Gitarr och dragharmonika) och 1910 (Efterskörd). Ur dessa har ett antal dikter valts ut för "helanalys", alltså en fullständig analys av hela dikten. För att komma i fråga här krävs minst tre dialektala drag som förekommer för första gången i arbetet. De dikter som har 1-2 förstagångsdrag ges en "delanalys", medan andra drag i dikterna bara finns med indirekt i redovisningen. De helanalyserade dikterna, som upptar större delen av resultatredovisningen, ges i sin helhet, med markering av dialektala drag, följt av en beskrivning av diktens innehåll och form samt diskussion av de dialektala dragen, och en sammanfattande reflektion. Här efter följer ett mindre antal delanalyserade dikter och de s.k. problemfallen. De senare utgörs av fall där det är oklart om orden fyller dialektal funktion. Hit räknas också riksspråkliga ord som av kontexten att döma (rim och meter) ska uttalas på ett dialektalt sätt. I hela redovisningen noteras speciellt när Fröding gjort ändringar i sina manuskript. Efter denna ingående resultatredovisningen följer en sammanfattande, delvis kvantitativ, analys av hela materialet. Bland annat kan förf. visa att substantiven är överrepresenterade bland de dialektala orden och att en kombination av komisk och realistisk stilfunktion är det vanligaste i dikterna. L.-O.D.

Madeleine Bonow, Magnus Gröntoft, Sofia Gustafsson & Markus Lindberg (red.), Biskop Brasks måltider. Svensk mat mellan medeltid och renässans, 352 s., Stockholm 2016 (Atlantis). ISBN 978-91-7353-828-2. Hans Brask, biskop över Linköpings stift 1513–27, var högt bildad och hade studerat vid flera av de viktigaste samtida universiteten. Men samtidigt var han en praktiskt sinnad person som ville ha kontroll över allt – sysslorna vid slottet, den teologiska utvecklingen i stiftet och rikets råd. Det som rörde stiftets ekonomi bokfördes i en handskrift med signum Linköpings stiftsbibliotek Kh54, vilken kallas *Biskop Brasks ekonomi-*

bok. År 2013, i samband med 500-årsjubileet av Brasks tillträde som biskop, togs initiativet till en översättning av de delar i ekonomiboken som behandlar mat och hushållning. Ansvaret för översättningen har Hedda Gunneng haft. Vissa delar har tidigare varit översatta, men här finner vi nu en konsekvent genomförd, lätt tillgänglig text. Här finns sålunda den s.k. gårdspraktikan, en förteckning över rätter som serveras vid gästabud och en förteckning över olika "ämbetsmän" vid Linköpings gård. Dessa texter ger oss goda inblickar i senmedeltidens hushållning och utgör därigenom ett viktigt källmaterial. Det kan tilläggas att texten för en ordhistoriskt intresserad forskare också har en del att ge. Men ambitionerna har varit högre än att endast tillgängliggöra texterna. I samband med en konferens i Linköping 2013 sökte forskare från olika discipliner anlägga sina respektive ämnesperspektiv på källtexten. Också dessa föreläsningar återfinns i volymen. Läsaren får här en bild av biskopen som arbetsgivare och som praktiskt utövande kristen, vi får inblickar i senmedeltidens handels- och kontaktmönster, tidens tekniska innovationer och annat. Bland bidragen kan lyftas fram etnologen Marja Hartolas uppsats om de finska gäddorna, agrarhistorikern Janken Myrdals om tidens ystningsbruk och ostar samt kulturgeografen Madeleine Bonows och etnobiologen Ingvar Svanbergs gemensamma uppsats om fiskdammar under senmedeltid. Lite närmare den komplexe personen Hans Brask kommer man i historikern Per Stobaeus' artikel om matordningen – vilken vidgas till en mer ambitiös spegling av Brasks roll i samhället – och i förre Linköpingsbiskopen Martin Linds bidrag om teologin vid matbordet. Att måltiderna var en del av det rituella livet visas i museichefen Markus Lindbergs artikel. Det finns en del ny kunskap som kan vinnas ur handskriften, vilket agrarhistorikern Alf Ericssons artikel visar; tekniska innovationer som man hittills saknat belägg för i dåtidens Sverige kan här beläggas. Den ämnesmässiga bredden bland författarna framgår med all önskvärd tydlighet av detta referat, och det finns i volymen ytterligare intresseväckande bidrag. En fyllig litteraturförteckning till de enskilda artiklarna och ett sammanhållet personregister avslutar boken. Den aktuella senmedeltida handskriften har på ett utmärkt sätt ställts till förfogande, och genom de olika studierna har texten dessutom satts in i en större kontext. Som ett extra plus noteras de välvalda illustrationerna.

L.-E.E.

Christine Peel (ed.), Guta Lag and Guta Saga. The law and history of the Gotlanders, xxii + 334 s., London & New York 2015 (Routledge). (Medieval Nordic Laws.) ISBN 978-1-138-80421-0. I en nystartad serie

från Routledge, *Medieval Nordic Laws*, med Stefan Brink och Ditlev Tamm som series editors, publiceras översättningar till engelska av de äldsta nordiska lagarna. Genom detta projekt tillgängliggörs viktiga källor för den nordiska historien för en internationell publik. Såsom första bok i serien har utkommit *Guta Lag and Guta Saga. The law and history of the Gotlanders*, med Christine Peel som redaktör. Detta känns som en lämplig start med tanke på Gutalagens ålder och självständiga ställning i ett nordiskt perspektiv. Lämpligare redaktör kunde knappast heller finnas då Peel tidigare i *Viking Society for Northern Research Text series* utgivit och översatt *Gutasagan* (1999) och *Gutalagen* (2009). Den här aktuella utgåvan inleds med en presentation av Gotlands medeltida ställning och gör reda för de historiska förutsättningarna. I inledningen till *Guta lag* beskrivs den kodikologiska bakgrunden, och ett stemma över handskrifterna presenteras. Hur lagen sattes hop i sin skriftliga form redovisas; om detta finns olika åsikter bland rättshistorikerna, men ett är säkert enligt utgivaren: "the redactor (or redactors) was a Gotlander" (s. 24). Tidigare editioner och översättningar av lagen lyfts fram. Lagen presenteras, där man får veta hur rättssystemet var organiserat, vad som sägs om böter, eder och arv, och en hel del annat. Sedan följer själva översättningen (s. 36–87), varefter redaktören redovisar en omfattande notapparat (s. 88–201). Därefter kommer tabeller där straff och annat förtecknas. I avsnittet om *Guta Saga* – ett slags appendix till lagen – delges läsaren inledningsvis lärda utredningar om sjunkande öar, om att helga land med hjälp av eld, om drömmar om ormar, om forntida religiösa trosuppfattningar, om Sankt Olafs besök, om byggandet av kyrkor och mycket annat. Även beträffande *Guta Saga* lämnas uppgifter om tidigare editioner och översättningar, varefter översättning (s. 277–281) och kommentarer (s. 283–315) följer. Den avslutande käll- och litteraturförteckningen omfattar cirka 20 tättryckta sidor, och ger oss bilden av en väl inläst översättare och kommentator. Kommentarer verkar välgjorda och endast på någon enstaka punkt känner man behov av att komplettera eller korrigera, såsom rörande orden *ed* och *eda (ida)* s. 288. Med denna utgåva ges läsaren goda möjligheter att skapa sig en bild av föreställningsvärldar och vardag i det medeltida gotländska samhället. *Guta Lag and Guta Saga* är starten på ett viktigt internationellt utgivningsprojekt. Som en andra del i serien föreligger en utgåva av danska lagar, vilken också presenteras i denna krönika. Det är bara att hoppas att det skall finnas kraft och medel så att detta gigantiska projekt kan fullbordas.

L.-E.E.

Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok 2 + Bok 3, utg. av Roger Andersson, 143 s. + 151 s., Stockholm 2016 + 2017 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Editiones 8 + 10.) ISBN 978-91-88568-65-6 + 978-91-88568-68-7. I ANF 130 s. 198–199 behandlades den första volymen i denna utgåva – utkommen 2014 – , ett synligt resultat av verksamheten inom forskningsprojektet Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Målet med projektet är att publicera Birgittas samtliga skrifter på fornsvenska i en edition som håller modern filologisk standard. I första bandet erinrades om att Birgitta enligt traditionen på svenska dikterade sina uppenbarelser, varefter de översattes till latin. Troligen har dock Birgitta också själv kunnat utarbeta utkast. Sedan latintexten slutgiltigt ederats började uppenbarelserna översättas till folkspråken, också till fornsvenska. Nu har volym 2 och 3 i serien utkommit. Inledningarna i de två nu utkomna volymerna ser lite olika ut, men för egen del tycker jag att den fylligare introduktionen i volym 3 är att föredra, då på det sättet varje volym står på egna ben. I volym 2 möter i den alfonsinska upplagan på latin 30 kapitel, men i den fornsvenska huvudöversättningen som här läggs fram återfinns endast 22 av dem. De åtta utelämnade kapitlen handlar om riddare och den höviska kulturen. I den birgittinnorska handskriften E 8902 återfinns helt eller delvis dessa kapitel (utom ett), och dessa texter finns som bilagor till den aktuella utgåvan. Undervisningen i uppenbarelserna i denna volym meddelas vanligen av Kristus, men också av Maria och (en gång) av Johannes Döparen. Något enhetlig tematik tycks det inte vara fråga om utan här möter uppenbarelser om sann och falsk visdom och om förhållandet mellan kroppen och själen, jämte texter om judar och hedningar och olika samhällsgrupper. Alldeles som i första bandet finner man här ett anslående och väl utvecklat bildspråk; man kan sålunda lyfta fram biallegorin (kap. 19) eller de olika hus med olika kärl och redskap som återfinns i en svit av kapitel (kap. 24–27). Samtliga uppenbarelser i bok 2 är tillkomna innan Birgitta reste till Rom 1349. Uppenbarelserna i bok 3 är tillkomna både under Sverigetiden och strax efter hennes ankomst till Rom. Här fokuseras på den moraliska undervisningen för prästerskapet, främst biskopar – man kan tala om en biskopsspegel. I många fall är de kyrkliga ledare som uppmärksammas av Birgitta möjliga att identifiera. I de tre första kapitlen möter oss antagligen biskop Thomas av Växjö, och i kap. 6–9 omtalas säkerligen den milanesiske ärkebiskopen Giovanni Visconti. När Birgitta beklagar sig över det dåliga andliga tillståndet i Rom vid tiden för hennes första tid där, omtalas två äldre påvar, vilka på goda grunder antagits vara Celestinus V och Bonifatius VIII. I kap. 31 talas

målände om en konung – ”han hafdhe hara hiërta ok thy syntis han sitiande j konungxliko sæte swa som kronadhir asne” (s. 135); denna harhjärtade kung får antas vara Magnus Eriksson. Man möter vid läsningen av uppenbarelserna en skarpt iakttagande betraktare, och framställningen är ibland drastisk. Utgivningen av dessa medeltidstexter går raskt framåt, och man ser förväntansfullt fram mot fortsättningen. L.-E.E.

Ordbok över folkmålen i övre Dalarna, häfte 41, TILL-TRÖSKKARL, s. 2855-2934 + häfte 42, TRÖSKKONA-UTANSKAVE, s. 2935-3014, redaktör: Kristina Hagren, Uppsala 2015 + 2016 (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Serie D:1.) ISSN 1651-1204. ISBN 978-91-86959-25-8 + ISBN 978-91-86959-31-9. Ytterligare två häften av Ordbok över folkmålen i övre Dalarna har publicerats under de senaste åren. Därmed kommer man allt närmare målet att färdigställa denna omfattande ordbok över ordförrådet inom en av det svenska språkområdets mest säregna språkvärldar. Vid en genomläsning av de här aktuella häftena fastnar man lätt i både enskildheter och olika språkliga mönster. Ekvivalenter inom dialekten noteras ofta. För *tinning* finns i dialekterna i Dalarna också orden *dödsfläck* och *tunnhöse*; i det senare är efterleden en bildning till *hös* ’huvudskål’. Och vid sidan av *tungel* ’måne’, som i målen i övre Dalarna har rätt vidsträckt utbredning, finns i Älvdalen det skämtsamma *ungkarlsolen*, jfr även *piltsolen* och *pojksolen*; anledningen lär vara att månen lyste över de unga männens friarfärder. En intressant variation ger sig till känna för den skalbagge som heter *timmerman* (*Acanthocinus ædilis*), vilken även benämns med ord som *timmerkuse*, *timmermask*, *timmerolov* och *timmeroxe*. Ordet *tyttholmen* (använt i bestämd form) ’glasberget, ”överblivna kartan”’ i uttrycket *döm a kum på tytthölman* (grov beteckning) ’de har förblivit ogifta’, hör samman med *tytta* ’kvinna som vid cirka 25-30 års ålder ännu var ogift’, jfr *tytt* ’äldre ogift man’. Ett *tyttbo* är en gård med många ogifta döttrar. Beträffande verbet *tråna* noteras, vid sidan av betydelsen ’längta’, även betydelsen ’utvecklas långsamt, förtvina, tyna bort’, varigenom *trånbolde* ’böld som utvecklar sig långsamt’ och *trånsommar* ’sommar med klen och långsam årsväxt’ får sin förklaring. Vid läsningen noteras också *tjäg* ’tial’ med den specialiserade betydelsen ’mindre äga el. del i (oskiftad) äng el. skog, på myrslog m.m.; ängsskifte, skogsskifte’ m.m. Stjärnbilden Trestjärnorna kallas *tre-vise-män* men även *tremänning*. Ett fåtal personnamn finns, såsom *Tomas*, vilket, förutom att vara mansnamn och gårdsnamn, också åsyftar Tomasmässan (den 21 december), återfinns i uttrycket *vara Tomas* ’tvivla’, kan användas om tystlåten

eller enfaldig man, men dessutom, i *Långtomas*, om lång person. Många sammansättningar på *tve-* möter, bl.a. *tveböta* 'använda en extra häst, t.ex. då ett tungt lass ska dras uppför en backe', *tveföttes* 'på två ben' (om t.ex. ko), *tvegäta* 'valla när två personer från samma gård vallar på en och samma dag' samt *tvetoling* 'hermafrodit'. En svit verb som väl på en submorfemisk nivå hänger ihop med varandra genom vokalväxling och olika konsonantutvidgningar utgör *tjama* 'tala långsläpigt och sjungande' m.m., *tjamla* 'prata, pladdra; tala tillgjort', *tjamsa* 'tugga fort och hårt; vara ute och gå' m.m. (s. 2867), *tjåma* 'söla, slå dank' (s. 2876), *tjämlla* 'prata, pladdra, skvallra' m.m. (s. 2879) och *tåma* 'vara trög, senfärdig, drumlig' (s. 2975). Ordbokshäftena speglar intressant de aktuella dialekternas varierade ordförråd.

L.-E.E.

Schacktavelslek med Äktenskapsvisan utgiven av Per-Axel Wiktorsson, 126 s., Stockholm 2016 (Sällskapet Runica et mediævalia; Centrum för medeltidsstudier, Stockholms universitet). (Runica et mediævalia. Editiones 9.) ISBN 978-91-88568-67-0. Detta är en utgåva av två medeltida texter, Schacktavelslek och Äktenskapsvisan. Schacktavelslek är en på vers avfattad traktat som speglar de politiska diskussionerna i 1460-talets Sverige, medan Äktenskapsvisan är en burlesk text som behandlar äktenskapsens vedermodor. I utgivarens inledning görs reda för förebilderna och de handskrifter där texterna återfinns. Vi får också veta vad de olika schackpjäserna i texten står för: kungen, drottningen, löparna (domarna), hästarna (riddarna), tornen (höga ämbetsmän) och bönderna på olika positioner (jordbrukare, smeder, slaktare, köpmän, läkare, gästgivare, väktare, spelmän m.fl.). Påfallande är att biskoparna inte särskilt nämns. Att Äktenskapsvisan infogats i texten är en smula förvånande. Wiktorsson menar att den kanske skall uppfattas som ett exempel "när det gäller drottningens fördragsamhet och kan sägas vara ett sätt att beröva kungaparet ett visst mått av hövishet" (s. 29). Varför detta skulle ske kan man ju undra över. I särskilda avsnitt redovisas de auktorer som Schacktavelslek hänvisar till, liksom de ordspråk och det material som hämtats från Bibeln. De noggrant transkriberade texterna ur AM 191 fol. (Codex Askabyensis) resp. RA, D 3 (Fru Elins bok) sätts parallellt intill varandra. Man kan iaktta att texten i RA, D 3 slutar redan med v. 1504, under det att AM 191 fol. slutar först med v. 3322; "[d]et verkar som om beställaren (eller skrivaren) av RA, D 3 endast har varit intresserad av verkets början, där de högre klasserna avhandlas: kung, drottning, domare (löpare) och riddare (hästar)", säger Wiktorsson (s. 24). Utgåvan är mönstergill, men det hade inte skadat om även texternas språk hade kommenterats. Det hade dessa senmedeltida texter varit värda.

L.-E.E.

Daniel Andersson, Lars-Erik Edlund, Susanne Haugen & Åsbjørg Westum (red.), Studier i svensk språkhistoria 13. Historia och språkhistoria, 307 s., Umeå 2016 (Institutionen för språkstudier, Umeå Universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet). (Nordsvenska 25. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar 76.) ISBN 978-91-88466-90-7 och 978-91-86438-57-9, ISSN 0282-7182 och 0560-2416. Boken är en del i serien Studier i svensk språkhistoria, och utgörs av merparten av de föredrag som hölls vid konferensen Svenska språkets historia år 2014 i Umeå. Temat för konferensen var *Historia och språkhistoria*, och de tre plenarföredragen och många av sektionföredragen håller sig inom detta tema. Bland plenarföredragen betraktar Marco Bianchi ”Runstenen som socialt medium”. I uppsatsen försöker förf. se runinskrifterna som ett socialt medium, och visar på hur runinskrifter normalt är multimodala, med inskrift, layout, ornamentik m.m. Han diskuterar också hur inskrifterna riktar sig till flera olika sorters mottagare och har människor från olika samhällslager inblandade i produktionen. Den avslutas med en jämförelse av runinskrifterna med ett nutida socialt medium som Twitter, och författaren lyfter fram ett antal likheter; bland annat pekar han på hur social positionering är viktig i båda sammanhangen. I det andra plenarföredraget diskuterar Harry Lönnroth temat utifrån filologins perspektiv. Det innehåller en beskrivning av filologins metod och praktik och diskuterar också nyfilologins bidrag under de senaste decennierna. Med detta som bakgrund diskuterar författaren filologins betydelse och roll idag, eller som det heter i rubriken ”i Facebooks tidevarv”. Det tredje plenarföredraget har titeln ”Katastrofen som språkhistorisk förklaring”, och i det diskuterar Brit Mælum den traditionella beskrivningen av digerdöden som förklaring till språkförändringar mellan norrönt och mellannorska (1350–1525). Förf. visar på hur bilden av norrönt som regelstyrkt och variationsfattigt kontrasterar med beskrivningen av mellannorska som en tid av formförlust, variation och oregelbundenheter. Hon tar upp de ideologiska aspekterna på problemet och visar hur periodindelningen i sig kan leda till omotiverat stereotypa beskrivningar. Bland sektionföredragen finns en stor variation i ämnesval och metoder. I Adesman et al. ges en översikt över arbetet med historiska korpusar vid Språkbanken i Göteborg, och även Lena Rogström diskuterar kurpusanvändning i sin artikel. Vissa föredrag tar sig an lite mera teoretiska/metodiska frågor, såsom David Håkansson som ger en överblick över vilka typer av förklaringar man kan hitta i språkhistorisk forskning, och Lars-Erik Johansson som diskuterar hur språksociologiska metoder ser ut och skulle kunna se ut. En del föredrag sysselsätter sig främst med språkssystemet i äldre

tider, t.ex. Mikael Kalm om infinitivfraser, Erik Magnusson Petzell som sätter in fornsvensk OV-ordföljd i det lågtyska historiska sammanhanget och Henrik Rosenkvist som diskuterar negationer i estlandsvenska. Bland ordstudierna finner vi Magnus Källströms behandling av ordet *själ* i runinskrifterna och Sanna Skärlunds beskrivning av ordet *folke* och dess väg mot att bli ett pronomen, samt Fredrik Valdesons studie av konstruktionsmöjligheterna för verbet *ge*. Hit hör också Adrian Sangfeldts behandling av de svaga maskulinernas form under svenskans historia. Med statistiska analyser visar han hur syntaktisk funktion är den viktigaste faktorn under äldre tid, medan genre och proveniens så småningom blir viktigare. Till mera materialanknutna studier hör Oliver Blomqvists artikel om svensk-finsk språkblandning i medeltidsdiplom, och Bo-A. Wendts artikel om historiskt presens i nordiska bibelöversättningar. Till sist ger också Johan Schalin ett bidrag till ljudhistorien, närmare bestämt av den urnordiska *ai*-diftongen, genom att studera tidiga lånord i finskan. L.-O.D.

Gustav Westberg, Legitimerade föräldraskap 1870-2010. En diskurshistorisk undersökning, 251 s., Stockholm 2016 (Stockholms universitet). (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 61.) ISBN 978-91-7649-411-0, ISSN 0562-1097. Denna doktorsavhandling är en diskurshistorisk undersökning som tar sig an en av vardagslivets praktiker, nämligen föräldraskapet. Föräldraskap har funnits i all tider, men föreställningar och uppfattningar om det varierar i hög grad över tid och mellan kulturer. Det uttalade huvudsyftet med boken är att undersöka hur föräldraskap legitimeras i sakprosatexter under de senaste 150 åren. Ett centralt begrepp är *subjektspositioner*, vilket förf. med hänvisning till Baxter definierar som ”diskursivt etablerade sätt att vara människa på”. Avhandlingen undersöker vilka subjektspositioner som legitimeras under perioden, hur de förhåller sig till varandra, vilka maktrelationer de avspeglar, samt hur legitimeringen av subjektspositionerna realiserar i texterna. Efter en teoretisk bakgrund, där den diskursanalytiska angreppssättet preciseras, och där viktiga begrepp förklaras och definieras, beskrivs sedan material och metod. De texter som analyseras är från tre tidsperioder: 1870-tal, 1940-tal och 2010-tal. Från vardera årtionde finns texter från såväl myndigheter som företag. Från det senaste årtiondet finns även två material från internet, en blogg och en sjukvårdsrådgivning. Förf. går igenom hur legitimeringsanalysen går till på ett föredömligt klart sätt. Huvudtyperna är auktoritetslegitimering, moralisk legitimering, rationalisering och mytopoesis, dvs. när något legitimeras eller delegitimeras

med hjälp av berättelser. Sedan ägnas ett kapitel var åt de tre årtiondena, där också materialet beskrivs mera i detalj. Här blir det alltså viktigt inte bara vilka subjektspositioner som legitimeras, utan även hur legitimeringen går till. Exempelvis ses på 1870-talet modern som den primära föräldern, moderskapet som ett kall legitimeras med hjälp av auktoriteter, inte minst med hjälp av religion och vad som är ”naturligt”. De tre huvudkapitlen blottlägger mycket data vad gäller förändringar av vad som legitimeras och hur det legitimeras. Vi kan på 1940-talet se att modern blir så pass självklar att hon inte behöver legitimeras. En manlig position legitimeras, om än ganska marginell. Legitimeringarna baseras nu också mera med hänvisning till vetenskap och experter. Likheter och skillnader mellan decennierna diskuteras ingående. Exempelvis fortlever vetenskapen som mycket viktig för legitimeringen mellan 1940- och 2010-talen, medan de lutherska idéerna från 1870-talet faktiskt inte försvinner, men blir mindre explicita. Två nya subjektroller som dyker upp i nutiden är också föräldern som riskhanterare och som konsument. Detta arbete lyckas med ovanligt stringent metod (men med en ganska snårig terminologi) att blottlägga stora skillnader i uppfattningar och föreställningar mellan de tre tidsperioderna. Baserat på närläsning av texter, bilder m.m. – både det som är utsagt och det som inte är utsagt – kan författaren ge betydande preciseringar och nyanseringar om utvecklingen över tid.

L.-O.D.

Wiktorsson, Per-Axel, Skrivare i det medeltida Sverige 1–4, 577 + 512 + 486 + 444 s., Skara 2015 (Skara stiftshistoriska sällskap). (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 82.) ISBN 978-91-86681-26-5. Detta arbete – det omfattar drygt 2 000 sidor – är i grunden resultatet av ett livslångt forskningsintresse från författarens sida, men konkret också av ett forskningsprojekt som genomfördes med stöd från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond i början av 1990-talet. En delstudie om skrivare i det medeltida Skara stift framlades 2006 av författaren. I föreliggande studie söker författaren ta reda på vilka personer i det medeltida Sverige som var verk samma som skrivare. Sammanlagt uppförs här hela 935 skrivare – av dessa är 765 namngivna i band 1–3, de övriga anonyma i band 4 –, och i detta tålmodiga identifieringsarbete tar författaren naturligtvis spjörn mot tidigare forskning, men de slutliga ställningstagandena är författarens egna. Studien bygger på en genomgång av ett stort material. I den omfattande förteckningen över källor upptas olika typer av handskriftligt material uppställda efter ort och arkivbildare. Här redovisas sålunda en stor mängd pergament- och pappersbrev vid Riksarkivet i Stockholm, en

staka brev i Nordiska museet och Statens historiska museum, ett större material från Uppsala universitetsbibliotek, vidare material från Göteborgs landsarkiv, Domkyrkobiblioteket och Roggebiblioteket i Strängnäs, Linköpings stifts- och landsbibliotek och en mängd andra svenska arkivbildare. Också arkivbildare i övriga Norden och Europa uppförs. Monografin inleds med en kortfattad översikt över den medeltida svenska paleografin, skriftens utveckling, olika stilar, skrivarskolor m.m. Möjligen kan man tycka att ämnet hade kunnat motivera författaren att göra europeiska utblickar. Vad det av ärkebiskop Birger Gregerssons utformade alfabetet i slutet av 1300-talet representerade, svävar vi fortfarande i okunskap om. Wiktorsson sammanfattar tidigare meningar, men det finns nog även andra tolkningar. Hur de enskilda handskrifterna skall kunna attribueras till enskilda skrivare redovisas i ett avsnitt i inledningen. Här finns naturligtvis alltid en grad av osäkerhet, men det finns också utrymme för säkrare attribueringar. Vissa dokument uppvisar en fras ”med egen hand” (motsvarande) eller *jag*-form och där kan väl skrivaren betraktas som identifierad, åter andra gånger utfärdar prästen ett brev i den egna socknen och då räknar Wiktorsson med att prästen troligen är skrivare, och detsamma bör gälla när en präst utfärdar ett brev om sitt eget gods, utfärdar ett kvitto, ett brev i ett privat ärende etc. Då det gäller ägarnotiser antas den utpekade ägaren av en viss bok vara skrivare. Dessa kriterier tillsammans med en del andra redovisas (s. 27 ff.) och utgör grunden i ett metodologiskt avsnitt som har generellt intresse. I de 935 ”skrivarartiklarna” återfinns i förekommande fall ett namn på skrivaren, uppgift om stift och verksamhet samt en förteckning över de handskrifter som förs till den aktuella/aktuella skrivaren. Vidare görs försök att motivera *varför* dessa källor rimligen kan knytas just till den aktuella/aktuella skrivaren, varvid olika kriterier åberopas. Den använda skrivstilen beskrivs, men här har författaren varit tvungen att inskränka sig till utformningen av *g*, *w*-, *æ*, *ø*, *γ*, *-n*, *k* och *b*. Några språkliga former som kännetecknar skrivaren redovisas i förekommande fall, liksom hur vederbörande, där det är aktuellt, skrivit sitt namn. En sak man iakttar är att skrivarens namn återges i en normaliserad svensk form: *Hans Brask* hittar man sålunda (bd 2 s. 42 f.) under *Johan Brask*, vilket onekligen är lite överraskande. Ett antal register finns i band 4: först över olika bokstavstyper, sedan över olika ordformer – orden anförs i alfabetisk ordning så att man hittar skilda skrivningar av ett ord på olika ställen i registret – och till sist över personer och orter. De fyra banden återger också fotografiskt brev som producerats av skrivarna. Vi har i detta verk fått en värdefull personhistorisk framställning över svensk medeltid, samtidigt

som vi lär oss mycket om hur dessa personer skrev. Författaren men också förläggaren, Skara Stiftshistoriska Sällskap, är att gratulera till detta arbete.

L.-E.E.

*

Lennart Elmevik, Ortnamnsstudier i urval, 471 s., Uppsala 2016 (Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 140.) ISBN 978-91-87403-17-0; ISSN 0065-0897. I denna volym har ett drygt femtiotal ortnamnsarbeten signerade Lennart Elmevik samlats. Det är uppsatser av gott märke som tillkommit under många decennier, och det är självklart att samma problem kommit att behandlas i olika uppsatser genom åren. Det är nu ingen nackdel, tvärtom innebär det att man som läsare befinner sig inne i en intressant diskussion, där positionerna allteftersom utmejslar sig. Detta blir särskilt tydligt i den första delen i volymen som behandlar elementen *-lösa*, *-sta(d)*, *(-)tuna* och *-vin*. Om dessa har en livlig diskussion under lång tid förts av namnforskare, och i den föreliggande volymen finner man att Elmevik är involverad i en diskussion om betydelsen av elementet *-sta(d)* med Gösta Holm och även Per Vikstrand, och då det gäller *-lösa*, som återkommer flerstädes i Elmeviks produktion, med Gun Widmark. Men eftersom dessa andra forskares inlägg helt naturligt inte finns med i denna samlingsvolym, kunde en inledande text där skiljelinjerna forskarna emellan klart redovisats ha varit till stöd för läsaren. Detsamma gäller den grupp uppsatser som samlats under rubriken Till diskussionen om sakrala namn, där namn som *Härnevi*, *Friggeråker*, *Disevid*, *Gödåker* och *Lugude härad* behandlas. Det finns hos Elmevik en sund skepsis mot antagandet av kultiska namn, och hans studier visar att det i flera fall istället kan finnas alternativa förklaringar. Även i denna avdelning hade alltså en vägledande inledning varit ett stöd för läsaren, där Elmeviks vetenskapliga position dessutom hade kunnat relateras till en längre forskningstradition med namn som Magnus Olsen, Jöran Sahlgren, Elias Wessén, Lars Hellberg m.fl. De etymologiska studierna är många i den elmevikska ränseln, och de möter förstås redan i de första avdelningarna. I den tredje avdelningen i boken träder de rena etymologiska studierna ännu mer i förgrunden med ett antal intressanta studier av sjönamn, ånamn och önamn. Här möter analyser av *Ocke*, *Kvädö*, *Dillö*, *Trosa*, *Rönne å*, Emåns gamla namn **Emb* och många andra namn. Den fjärde avdelningen involverar en mängd studier till ”tolkning av ett antal nordiska ortnamn av skiftande slag med dunkelt ursprung”, som det heter i av-

snittsrubriken. Här noterar man de studier som rör det norska namnet *Torghatten*, vilket berörs i flera studier av Elmevik, men tidigt också behandlats av Bengt Hesselman. I en av dessa uppsatser går Elmevik med goda argument till rätta med den tolkning av *Torghatten* som återfinns i Harald Bjorvand & Fredrik Otto Lindemans *Våre arveord* (2007). Andra studier här behandlar namn som *Vappa* och *Tierp*, där Elmevik i härledningsarbetet finner stöd i appellativt material som återfinns i moderna dialekter. I denna avslutande del finner man även studier av *Börstil*, *Rappestad*, *Räpplinge*, *Sya*, *Normlösa* och andra namn. Detta är en viktig samling ortnamnsartiklar, där många ytterligt goda ortnamshärledningar redovisas. Det avslutande ortnamnsregistret ger läsaren ytterligare ingångar till arbetet. L.-E.E.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 12. Rødenes og Rømskog, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Margit Harsson, 267 s. + karta i slutet, Oslo 2014 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-770-1. Namnartiklarna i detta band av *Bustadnavn i Østfold* är uppbyggda på samma sätt som i de tidigare volymerna: tolkningarna i Norske Gaardnavne (NG), Kåre Hoels behandling av områdets ortnamn samt redaktörens – i detta band Margit Harssons – namnutredningar redovisas varför sig utan att bakas ihop. Boken inleds med analysen av *Rødenes* (s. 17 ff.), där bestämmningsleden inte är helt lätt att tolka. Hoel stannar upp inför två möjliga lösningar, där ett antaget fvn. **rōða* med betydelserna 'staur, stong' resp. 'samtale' anförs. Utifrån den senare betydelsen tänker han sig ett antaget *Rōðanes* som möjligen varit en gammal tingsplats där man på näset haft en "målstefna", 'rådleggingsmöte'. Men även en koppling till betydelsen 'stör, stång' hålls öppen av Hoel med syftning på näsets utseende. Den tolkningen underbyggs av Harsson. *Rømskog* tycks höra samma med sjönamnet *Rømmen*, vilket i sin tur hålls samman med ett *rime* 'langstrakt forhøyning (jord eller bergrygg)', *rim* 'stang' m.m. (s. 137 f.) med syftning på en naturformation som skjuter ut i sjön. Många av namnen synes vara relativt sena bildningar, varvid de ofta är oproblematiske att tolka även om den namnsemantiska bakgrunden kan vara dunkel. Här finns uppkallelsenamn som *Meklenborg* (s. 75 f.), *Slesvik* (s. 84 f.), *Holstein* (s. 87), *Gottenborg* (s. 94) och *Pommern* (s. 124 f.), imperativnamnet *Krypinn* (s. 147), vidare det sannolikt skämtsamma *Slottet* (s. 39), namnen *Bråka* och *Knåka* (s. 44, 45) som är bildade i relation till varandra, samt *Fragått* (s. 65 f.) som väl bör hållas samman med det bohuslänska *Frågot*. En del terrängord kommer som vanligt i fokus i namnartiklarna, såsom *klund* m. 'liten haug, kul' (s. 60 f.),

glum m. 'liten, mørk och trang dal' m.m. (s. 72) och *slor* f. 'smal fugtig fed Græsmark som ... ofte staar under Vand' (s. 112). I vissa fall kunde med fördel annat nordiskt namn- och ordmaterial ha anförts när en del av dessa terrängappellativ dryftas. Men även bland relativt sett yngre namn finns sådana som erbjuder problem. Ett *Vispa* (s. 31) t.ex. har tidigare ansetts vara ett bäcknamn. Namnet har också betraktats som en reducerad form av det tyska stadsnamnet *Wiesbaden*, detta i ljuset av andra uppkallelsenamn här. Dessa båda antaganden är nog mindre sannolika, snarast kan ortnamnet uppfattas som en bildning till ett personbinamn. Intressant är utredningen rörande *Oretapp* (s. 88 ff.), av ett *øltappr* 'øltapping, ølutskenking'. Analysen av namnet *Jävall* (s. 31–36) innehåller en grundlig utredning av *vall* och av utgångspunkten till *jå*, men utredningen av det senare landar inte i någon säker slutsats. Det är bra att Margit Harsson ibland utmanar tidigare tolkningar. Detta gäller t.ex. det antagna *-vin*-namnet *Hen*, där hon, efter att ha sökt en alternativ tolkning (en utveckling från fvn. *Hæðinne*), ändå väljer att biträda den tidigare tolkningen av namnet (s. 42 ff.). Bestämmningsleden i *Stensrud* (s. 67) och *Skislett* (s. 129 ff.) hade däremot kunnat dryftas utförligare, alldeles som det *bed* som nämns i samband med *Ba* (s. 132 ff.), där annat nordiskt material hade kunnat andras. Särskilda avdelningar ägnas försvunna namn och gamla bygdenamn, vidare uppförs de topografiska grundorden i en alfabetisk lista (s. 181 ff.). Avsnitt behandlar också kortfattat uppkallelsenamn (s. 209 f.) och äldre plurala namn (s. 211 ff.). Källor och litteratur redovisas, liksom olika register. Många av namnen här synes vara av yngre karaktär, men det gör dem inte på något sätt mindre intressanta. Man noterar härmed, med tillfredsställelse, att en ny volym i serien fogats till de tidigare, och att redaktörerna är på väg att föra ett mäktigt projekt i nordisk ortnamnsforskning i mål.

L.-E.E.

Ulf Lundström, Bebyggelsenamnen i Bureå, Burträsk och Lövvångers socknar, Skellefteå kommun, 311 s., Uppsala 2016 (Institutet för språk och folkminnen). (Ortnamnen i Västerbottens län del 8 A:1. Skellefteå kommun: Bureå, Burträsk och Lövvångers socknar. Bebyggelsenamn. Skrifter utgivna av Institutet för språk och folkminnen, Namnarkivet i Uppsala. Övre Norrlands ortnamn). Denna bok ingår alltså i serien Ortnamnen i Västerbotten och behandlar den södra halvan av nuvarande Skellefteå kommun. Ursprungligen är verket förf.:s doktorsavhandling, men denna bok innefattar inte de nybyggesnamn från 1730–1869 som ingick i avhandlingen. Den ger däremot en genomgång av de äldre bebyggelsenamnen inom området. Inledningen ger kortfattade uppgifter om befolkning

och topografi, och mera utförligt över områdets förhistoria och historia, dess natur och kultur. Härutöver finner vi några särdrag i de nordvästerniska dialekterna, en beskrivning av kultur- och språkmötena mellan nordbor, samer och finnar samt en översikt över ortnamnen i de äldsta källorna och i dialekterna. Sedan redovisas ortnamnen sockenvis: Bureå, Burträsk och Lövånger. Artiklarna är uppbyggda så att man i vanlig ordning får uppslagsform (officiell form), dialektala uttal med landsmålsalfabetet, kamerala uppgifter (skattetal o.dyl.), äldre belägg på namnet, antalet bönder för vissa år, samt till sist själva tolkningen av ortnamnet. Varje socken inleds sedan med genomgång av dess historia och administrativa förändringar (utbrytningar, sammanslagningar, delningar etc.). Efter sockengenomgångarna finns en översikt över de huvudleder som förekommer i materialet. (Begreppet huvudled avser i sammansatta namn detsamma som efterled). Här kan man alltså exempelvis få en överblick över *mark*-namnen eller se att det finns två *ånger*-namn i området. En annan intressant iakttagelse är att samiska ortnamn förekommer, men uppenbarligen endast i västra Burträsk, med förleder som de i *Lipsträsk*, *Lubboträsk*, *Jeppnäs* m.fl. Boken avslutas med ett register över förkortningar och ett över ortnamn och huvudleder. L.-O.D.

Gulbrand Alhaug & Aud-Kirsti Pedersen (red.), Namn i det fleirspråklege Noreg, 363 s., Oslo 2015 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-775-6. I volymen har tretton artiklar samlats, av vilka ungefär hälften behandlar förhållandena i norra Norge, ett område där, vid sidan av norska, även de samiska och kvenska (finska) språken finns. De övriga artiklarna i boken rör förhållanden i de norska Finnskogarna, namngivning hos romanifolket, personnamn och invandring, utländskt inflytande på dopnamnen i Norge samt namntecken för döva. I det inledande kapitlet redogör Aud-Kirsti Pedersen för de norska ortnamnen på flerspråkigt område, och visar att de finska och samiska ortnamnen kan tas över i olika form: ett nordsam. *Ruohtovárri* återfinns som no. *Råttovarre*, ett nordsam. *Heastagurra* som no. *Hesteskaret* (*heasta* 'häst'; *gurra* 'dal, klyfta' m.m.) etc. De olika mönstren exemplifieras och diskuteras. Mångsidigt belyses sedan de samiska ortnamnen i Norge av Kaisa Rautio Helander i en omfångsrik artikel, där man ser hur perspektiven i samiska och norska namn kan skilja sig åt. Irene Andreassen gör sedan reda för de kvenska ortnamnen på norskt område, där flertalet tillkommit under de senaste seklerna. De norska finnskogarnas namn belyses av Tuula Eskeland. Vi erinras här om att skogsfinnarna numera i Norge har status som nationell minoritet. I bokens personnamnsavdelning lämnar Håkan Rydving en redogörelse

för de samiska personnamnen, och bl.a. sägs att med ökad medvetenhet om namntraditionerna blir samiska namnformer nu allt vanligare också i skrift. Den trespråkiga personnamnsvariationen i Nordreisa på 1970-talet behandlas av Anna-Riitta Lindgren, släktnamnen i Finnskogen av Jan Myhrvold och mötet mellan det finska och norska namnsystemet i en artikel samförfattad av Gulbrand Alhaug och Minna Saarema. Rolf Theils artikel om namnbruket hos romanifolket formar sig till en presentation av språket ifråga och innehåller bl.a. ett intressant avsnitt om mekanismerna bakom namnförändringar som iakttas. (På bokens baksida finns en karta över södra Norge med några namn på romani utsatta: *Trøntusfåron*, *Kakknifåron*, *Salsfåron* m.fl.) Under titelrubriken "Namn i ein farande storfamilie" ger oss Mary Barthelemy konkreta inblickar i en romanifamiljs namngivning. Guro Reisæter avhandlar i sin artikel om invandring och personnamn en liten del av det rika namnbruk man kan möta i dagens Norge. Nyttig är Gulbrand Alhaugs översikt över utländskt inflytande på det norska dopnamnsskicket från 1700-talet fram till vår tid. Odd-Inge Schröder redogör för de tecken för personer och platser som används i det norska teckenspråket. Bidraget – som visar en rik variation – öppnar för mig en helt ny värld. Den innehållsrika boken avslutas med ett sakregister, ett ortnamns- och personnamnsregister samt ett terrängordsregister. L.-E.E.

Personnamnarbeid av P. A. Munch ved Kristoffer Kruken, 284 s., Oslo 2016 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-862-3. I samband med den norska nationsbildningen på 1840- och 1850-talet uttrycktes tanken "at den nye nasjonen skulle reisast på tuftene av den gamle", varvid det inhemska språket och de inhemska namnen skulle lyftas fram. Här var Ivar Aasen och P. A. Munch viktiga aktörer. I denna volym har Kristoffer Kruken samlat tre viktiga artiklar av Munch, vilka utgivaren i detaljer korrigerat – vad som rättats framgår i en sammanställning s. 235 ff. –, men framför allt försett med fylliga och nyttiga register på över sextio sidor. De sistnämnda är värdefulla: här finns ungefär 4 100 namnvarianter uppförda. Den första artikeln av Munch, publicerad 1849, bär titeln "Nogle Ord til Overvejelse om vore brugelige Personsnavne, og om at holde vore nationale Navne i Agt og Ære", och är redan genom sin rubricering en programförklaring. Den andra artikeln som utkommer fem år senare utgör en systematisk mönstring av olika personnamn ur historiskt och kulturellt perspektiv. Den tredje artikeln från 1857 har rubriken "Om Betydningen af vore nationale Navne tilligemed Vink angaaende deres rette Skrivemaade og Udtale". I den sistnämnda sammanställningen, volymens

mest omfattande, möter ett stort antal namn, cirka 2 500, alltså en mäktig inventering. Namnen behandlas här etymologiskt, semantiskt och ljud-historiskt, och inte minst parallella germanska personnamn lyfts fram. Några av utredningarna är grundliga såsom beträffande *Gaut* och *Gisl*, och på en del ställen dras ortnamn in. Personnamnens norröna ställning uppehåller Munch, och man hittar därför rika hänvisningar till namnens användning i t.ex. islänningasagorna och kungasagorna. Det finns här och var i volymen mycket klara ställningstaganden *mot* vissa nybildningar bland personnamnen, och här blir Munch hårdare i tonen. Det gäller främst bruket ”at optage Navne uforandret fra et andet Sprog uden at give dem den Form, de have i vort [Sprog]” (s. 29). Han finner det ”væmmeligt at høre norske Børn kaldte **George, Henri**, med fransk Udtale” då man har *Georg* och *Henrik*. Munch pläderar för de traditionella namnen, dock menar han att vissa, såsom *Starkad*, *Aude*, *Unne* och *Freydis* ”ville man nu ikke uden Affektation kunne optage igjen” (s. 40). Det finns, som Kruken (s. 12) påpekar, hos Munch en hel del namn till vilka han själv är upphovsman, bl.a. en del på *Bjarn-* och *-gest*. Även om det primära syftet med Munchs personnamnsarbeten var ideologiskt betingat och hade kulturella ambitioner samt gav klara anvisningar om vad som kunde vara lämpliga namnval, lade Munch också grunden till en vetenskaplig granskning av personnamn. Av den anledningen är denna utgåva även ett arbete av intresse för den nordiska vetenskapshistorien. L.-E.E.

Line Sandst, Urbane stednavne – storbyens sproglige dimension. En stilistisk-retorisk analyse af urbane stednavne i det københavnske byrum, 306 s. + (Appendiks 1–3) 572 s., København 2015 (Københavns Universitet). Line Sandsts doktorsavhandling om urbana ortnamn är en mäktig forskningsprestation. Inledningsvis presenteras avhandlingens huvudfrågor: vilka retoriska strategier används vid den aktuella namnbildningen i København, vilka är motiven bakom namnbildningen och vilka stadsrum skapar namnbildningarna, om de nu alls skapar några stadsrum? Efter ett kort kapitel om ”betydningspræmissen” – vilket berör den ”eviga” frågan om propriers betydelse och propriar i förhållande till homonyma appellativ – kommer en forskningshistorik som jag upplever vara alltför kort och trots ambitionerna, både vad gäller den nordiska och framför allt den internationella delen, alltför grund. I fjärde kapitlet redovisas termer och introduceras den stilistisk-retoriska analysen. Namnen är, menar Sandst, antingen en del av ”den onomastisk normalsproglige modus” eller så strider de mot denna – detta är en kardinaltanke. Dessutom lyfts begreppet *intentionel væsentlighed* fram, framför allt i förbindelse

med kommersiella namn och i samband med gruppnamngivning. Avhandlingens undersökningsmaterial har hämtats från Indre By, där Københavns äldsta gatunamn finns, från den s.k. Carlsberg-grunden, där vi finner stadens yngsta gatunamn, samt från Nørrebo, som åldersmässigt ligger någonstans mitt emellan de två förstnämnda områdena. Författaren har samlat in alla synliga namn på skyltar, dessutom har vissa ”osynliga” namn tagits med, t.ex. inofficiella namn i området Carlsberg-grunden. Övriga källor som använts redovisas också, exempelvis butikernas hemsidor. Man kan konstatera att det är ett jättelikt och mångfasetterat material som bragts samman, vilket klart framgår av de tre appendix om mer än 550 sidor som utgör avhandlingens andra del. I ett fyrtiosidigt kapitel (kap. 6) ägnar sig författaren åt en språklig beskrivning av de urbana ortnamnen. Intressant är onekligen det avsnitt som handlar om de kommersiella namnens morfologi och semantik. I de tre följande kapitlen (kap. 7–9) genomgås namnen inom de tre områdena. Här är iakttagelserna många, och olika proprialiseringsstrategier kan iakttas. Hur processen att namnsätta ett nytt område som Carlberg-grunden ser ut behandlas ingående, och man ser här klart att olika aktörer söker påverka namngivningen. Inte minst intressant är den namnvårdsproblematik som härigenom belyses. Beträffande Nørrebro fokuseras på ”byer i byen og forestilling om sted”, och Sandst söker här belysa om någon av de två gatunamnsgrupperna som aktualiserats – namn bildade till företeelser ur nordisk mytologi och namn bildade till nordsjälländska orter – skapar en enhet, och därigenom etablerar en plats. Det gör uppenbarligen de mytologiskt motiverade namnen, däremot knappast de gatunamn som baseras på de nordsjälländska ortnamnen. Författaren uppvisar självständighet, disponerar ett stort material som hon säkert analyserar och har både metodologiska och teoretiska ambitioner med arbetet. Ett antal onomastiska grundfrågor får här en initierad och spännande belysning.

L.-E.E.

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn 19. Torna härad och Lunds stad av Göran Hallberg, 337 s., Lund 2016 (Institutet för språk och folkminnen). ISSN 0284-2416. ISBN 978-91-86959-24-1. Denna volym i serien Skånes ortnamn – den andra som kom år 2016 – tar sig an bebyggelsenamnen i Torna härad och Lunds stad. Författaren Göran Hallberg har halvdussinets volymer i serien bakom sig, och det är sålunda en erfaren utgivare som tar sig an områdets namnskatt. Namnet *Torna härad*, belagt som *Thornæheret* 1231 (senare avskrift), återgår möjligen på ett namn bildat till *horn* ’hagtorn’, syftande på ett hagtornsbestånd eller ett

solitärt träd på platsen, där ”först en kult- och tingsplats etablerades och sedermera också staden Lund” (s. 22). I förbindelse med namnet *Lund*, som bildats till *lund* i betydelsen ’mindre, väl avgränsad skog som utifrån kan överblickas’, nämns som ett spännande tolkningsalternativ ”tanken på *torn*-dungens eller den solitära *tornens* existens i centrum av den landsbyliknande öst-västliga bebyggelse, som [...] hypotetiskt skisseras [...] såsom stadskärnans agrara och kyrkliga bakgrund” (s. 221). Det hade enligt min mening inte skadat om dessa samband hade beskrivits ännu utförligare av författaren. Boken behandlar intressant rader av bebyggelsenamn i häradet. I samband med tolkningen av (*Stora*) *Bjällerup* lyfts ett par alternativ fram, där författaren snarast (s. 31) stannar för en anknytning till fda. **biel* ’knöl’ efter läget vid en utskjutande höjddal. I samband med namnet *Dalby*, till *dal* ’fördjupning, sänka’, påpekas att den förkristna bebyggelsen sannolikt legat vid en bäckravin (s. 69). I bestämningssleden i *Lackalänga* finns ett vattendragsnamn **Lakkā* eller **Lakk* med betydelsen ’den långsamt rinnande’, i huvudleden det frekventa *länga* i betydelsen ’långsträckt terrängformation’ (s. 137 f.). Olika alternativ vägs förtjänstfullt mot varandra i *Blentarp* (s. 35 f.). Vid *Felsmossen* nämns först, detta efter Bengt Pamp, en tolkning till fda. **fel* ’bräda’, men enligt författaren ser bestämningssleden snarast ut att vara en motsvarighet till da. *fell(e)s* ’gemensam(t)’ med syftning på gemensamt brukad mossmark (s. 185). Detta förefaller rimligt. Möjligen hade den sakliga diskussionen kunnat vara mera djuplodande vid *Hyllinge* (s. 105), vilket diskuteras i förbindelse med höjdbeteckningen *hög*, med vattensamlingsbeteckningen *hyl*, *höl* och även – fastän det framställs som mindre sannolikt – med ett **hykil* ’(djur)knä’. Ibland avstår författaren helt från att föra fram en namntolkning, såsom beträffande *Västra Hoby* (s. 217). Det hade dock, ehuru varken äldre skriftformer eller dialektuttal är särskilt vägledande, varit intressant att ta del av de tankar som författaren säkerligen gjort sig rörande namnet. I somliga byar finns rader av uppkallelseamn, såsom i *Stora Bjällerup* bl.a. *Fredrikshamn*, *Narva*, *Pettersburg*, *Umeå*, *Vasa*, *Viborg*, *Åbo* och *Åhus* (s. 32 ff.). I *Hardeberga* finns namnet *Fiskenstrid*, som kanske har anknytning till ett vattendrag där man stridit om fisket, och *Fågelsång*, uppkallat efter ty. *Vogelsang*, med en pendang i *Fågelskrik*, särskilt nyttjat om tivolit på platsen (s. 112 f.). Man noterar även förekomsten av det imperativiska *Stattena* (s. 144), bildning till *statt ena* ’stå ensam(t)’, som finns på ett fyrtiotal platser i Skåne. Behandlingen av dessa yngre ortnamn är väl utförd. Ett mer omfattande avsnitt handlar om namnen i Lunds stad, både namnen inom och utanför den s.k. medeltidsovalen. Man noterar här

bl.a. namn som *Farmis* (Farmakologiska institutionen, s. 232), *Fyris* (studentkasern med fyra rum i vindsvåningen, s. 233), *Labbis* (Kemiska laboratoriet, s. 234), *Kuggis* (huset användes som examinationslokal, s. 241) och *Stora Slukis* (matställe, s. 256). Vidare finner man namnet *Lunda töser* om fyra tolvvåningshus vid Södra Vägen, vilket synes vara en humoristisk pendang till det äldre namnet på Domkyrkans båda västtorn *Lunna pågar* (s. 277, jfr s. 291). En del fotografier har samlats i slutet, liksom här återfinns ortnamnsregister och efterledsregister, några kartor och en översikt över tecken i landsmålsalfabetet som använts. Det är som inledningsvis sades en erfaren utgivare i serien Skånska ortnamn som nu lagt ett ytterligare band till de tidigare. L.-E.E.

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn 21. Villands härad och Kristianstads stad av Berit Sandnes, 299 s., Lund 2016 (Institutet för språk och folkminnen). ISSN 0284-2416. ISBN 978-91-86959-23-4. Denna del i serien Skånes ortnamn, som dryftar namnen i den östligaste delen av landskapet, börjar med en bred inledning där vissa bebyggelsenamnselements ålder och utbredning inom området tas upp. Det är närmare bestämt de äldre elementen *löv, hem, stad, by, toft, torp, hult, ryd* och *boda*. På en äldre karta markeras med symboler förekomsten av de aktuella namnelementen. Också en del under senare tid bildade namn liksom växling mellan alternativa namn behandlas i detta inledningsavsnitt. Detta ger en introduktion till bokens huvuddel där de många bebyggelsenamnen i Villands härad och Kristianstad tolkas. Vad gäller häradsnamnet *Villand* är författarens resonemang ingående, inte minst beträffande bestämningens (**Vetli* eller **Vætla*?) ursprungliga syftning. Göran Hallbergs förslag att namnet skulle ha syftat på att området ("landet") omslötts av vatten öppnar nya möjligheter. Sista ordet är av allt att döma inte sagt om häradsnamnet. Många intressanta tolkningar återfinns i boken, t.ex. *Edenryd* (*Iethneryth* 1434) som 'jättarnas röjning' (s. 96 f.), och av *Kiaby* (s. 123 f.), där tolkningen innebär en korrigerig av Bertil Ejders tidigare etymologi. Sambandet mellan *Ivetofta* och *Yvetot* i Normandie (s. 102) berörs; namnen måste ses som parallella bildningar. Att träffa ett val mellan olika tolkningsalternativ är inte alla gånger enkelt, vilket diskussionen om *Råby* (s. 61 f.) visar – är bestämningens här det äldre *rā* i betydelsen 'stånd, gränsmarkering' eller 'rådjur'? Ibland är det bäst att bara låta de olika tolkningarna stå vid varandras sida. Revideringar av de av John Kousgård Sørensen i Danske sø- og ånavne framställda härledningarna finner man flerstädes i volymen, t.ex. i samband med *Skräbemölla* (s. 84 f.), *Balsby* (s.128 ff.) och *Horna* (s. 238 f.). Även yngre namn-

bildningar behandlas, t.ex. *Frågott*, *Frågottens* (s. 81), *Rallate* (s. 203), det flerstädes förekommande *Slottet* (s. 247, 252, 271), *Transval* (s. 253) – en namnbildning som kanske är resultatet av en tvåspråkig ordlek och dessutom anknyter till *Transvaal* i Sydafrika – och *Gellivari* i Kristianstad (s. 275); dessa tolkningar har intresse. Framställningen hade som jag ser det kunnat breddas vid exempelvis *Käse*, *Käsemölla* (s. 109), där appellativet *käx* kräver ytterligare belysning och parallella namn i Sverige kunde ha lyfts fram. Även beträffande ordgruppen *torste*, *töste*, da. *tørst* ’brakved’, vilken berörs i samband med *Tosteberga* (s. 188 ff.), kunde ytterligare nordiskt material ha aktualiserats. Också det i samband med *Kavrö* (s. 242) postulerade ordet hade kunnat belysas mera ingående, och kanske kunde ställningstagandena ha varit tydligare i förbindelse med *Drögsperyd* (s. 146 f.). De många fotografier och kartor som man återfinner i återkommande bildsviter i boken kompletterar på ett värdefullt sätt tolkningarna. Detta gäller t.ex. vyn över Fjälkinge backe (s. 70) som stöder tolkningen av *Fjälkinge* i anslutning till *fjäll* ’högt berg’ (s. 74). Att *Grödby* (s. 98) som ’byn där det är stenigt’ har mycket som talar för sig bekräftas av ett fotografi som visar byns steniga moränmark (s. 87), och att *Kjuge* kunde återgå på ett *kjuk(a)* ’knöl, klump, utväxt’ (s. 125) synes sannolikt när man ser den markerade urbergsknallen *Kjugekull* (s. 230). Men det är dock skada, tycker jag, att bilderna inte har kunnat läggas intill det namn som behandlas. Register avslutar boken, vilken som helhet ger en initierad bild över namnförrådet i denna del av Skåne.

L.-E.E.